

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Дипломна робота
Розбудова радянської влади в селі Горонглаб

Гайду Едіта Густавівна
Студент(ка) IV-го курсу
Спеціальність «Історія»
Освітній рівень: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 2017

Науковий керівник:

Молнар Д. Є. О.

в.о.доцента

Завідувач кафедрою

Чотарі Ю.Ю.

к.і.н., в.о.доцента

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2017 року

Протокол № _____ / 2017

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Дипломна робота

Розбудова радянської влади в селі Горонглаб

Освітній рівень: бакалавр

Виконав: студентка IV-го курсу
спеціальності «Історія»

Гайду Едіта Густавівна

Науковий керівник: **Молнар Д. Є. О.**
в.о.доцента

Рецензент: **Часар І. С.**
викладач

Берегове
2017

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

A SZOVJET RENDSZER KIÉPÍTÉSE HARANGLÁBON

Szakdolgozat

Készítette: Hajdu Edit
IV. évfolyamos történelem szakos hallgató

Témavezető: Molnár D. Erzsébet

Phd, docens

Recenzens: Császár István

adjunktus

Beregszász – 2017

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	6
I. FEJEZET: A szovjetizálás kezdete, megszállás és elhurcolás.....	9
I.1. A szovjet csapatok bejövetele.....	9
I.2. Málenyikij robot	11
II. FEJEZET: A kolhozrendszer kiépülése	15
III. FEJEZET: A Haranglábi Református Egyházközség története a kollektív emlékezetben....	25
IV. FEJEZET: A donbászi munkaszolgálat a haranglábi visszaemlékezések tükrében.....	29
IV.1. Az elhurcolás körülményei Haranglábról	30
IV.2. A donbászi „mindennapok”	33
IV.3. A szökés körülményei	37
IV.4. Hazatérés, beilleszkedés	38
ÖSSZEFOGLALÁS	42
РЕЗЮМЕ	44
FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM	45
MELLÉKLET.....	49

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. Розділ: Початок радянізації, окупація та депортація народів	9
I.1. Прихід радянських військ	9
I.2. «Маленький робот»	11
II. Розділ: Формування колгоспної системи	15
III. Розділ: Історія Горонглабської реформатської церкви у спогадах місцевих жителів.	25
IV. РЕЗЕЗЕТ: Донбаська примусова робота в світлі Горонглабських спогадів	29
IV.1. Обставини депортації із села Горонглаб	30
IV.2. Донбаські «повсякдення»	33
IV.3. Обставини втечі	37
IV.4 Повернення додому, інтеграція	38
РЕЗЮМЕ (НА УГОРСЬКОЇ МОВИ).....	42
РЕЗЮМЕ (НА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ).....	44
СПИСОК ВИКОРИСТОВАНОЇ ЛІТЕРАТОРИ	45
Додатки	49

BEVEZETÉS

Az 1944-es szovjet megszállás, majd az azt követő kommunista építés alapjaiban változtatta meg Kárpátalja politikai, gazdasági, társadalmi berendezkedését, a régió etnikai arculatát. A Szovjetunió szétesése előtt a hatalomváltást csak a szovjet ideológiának megfelelően lehetett láttatni, kizárólag propagandacélokat szolgáló művek láthattak napvilágot. Bár az azóta eltelt időszakban jelnetek meg a régió szovjetizálását, vagy annak különböző aspektusait bemutató írások, ezek túlnyomó többsége a Kárpátalján végbemenő folyamatokat makrotörténeti szinten mutatják be.¹ Azonban az események minél teljesebb megismerése érdekében elengedhetetlen és célszerű „a nagy kérdésekre kis helyen keresni a választ,”² vagyis a téma mikrotörténeti feltárása, az egyéni sorsok bemutatása.

Kárpátalja néhány településének szovjetizálását bemutató munkák jelentek már meg,³ sőt legújabban már levéltári forrásokon alapuló forráskritikát használó helytörténeti írások is napvilágot láttak,⁴ amelyek követendő példaként és módszertani alapként szolgálhatnak más helytörténeti munkák megírásának.

Jelen szakdolgozat tárgyát képezi a szovjet rendszer kiépítése Haranglábban. Célja egy átfogó kép kialakítása arról, hogy hogyan jelent meg, majd vált uralkodóvá a szovjet hatalom a településen és ez milyen hatással volt a lakosság életére. Az elbeszélte történelem, az oral history, a levéltári források és a szakirodalomból nyert információk segítségével törekszünk minél teljesebb és átfogóbb képet nyújtani a vizsgált település szovjetizálásáról, annak következményeiről.

---

¹ Lásd a Kárpátalja szovjetizálásával foglalkozó műveket a teljesség igénye nélkül: DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991) – A Kárpátaljai magyarságot ért atrocitások, sérelmek vázlatos története levéltári források, egyéb dokumentumok alapján*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014.; FEDINEC Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*, Fórum Intézet Liliium Aurum Könyvkiadó, Galáta–Dunaszerdahely, 2002.; BARANYI Béla: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 2009.; BOTLIK József- DUPKA György: *Ez hát a hon...Mandátum-Universum*, 1991.; BOTLIK József: *EgestasSubcarpathica. Adalékok az Északkeleti- Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000.; BOTLIK József-DUPKA György: *Magyarlakta települések Ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.; CSANÁDI György: *Sorfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004.; DUPKA György: *Autonómia-törekvések Kárpátalján*. Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 2004.; DUPKA György: *Egyetlen bűnük magyarságuk volt*. Patent- Intermix, Ungvár- Budapest, 1993.; DUPKA György: *Halottaink 1944–1959*. Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.; FEDINEC Csilla – VEHES Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010; VEHES Mikola – MOLNÁR D. István – OSZTAPEC Jurij – OFICINSZKIJ Román – TOKAR Marian – FEDINEC Csilla – CSERNYICKSKÓ István: *Kárpátalja Évszámokban (1867-2010)*. Hoverla Kiadó, Ungvár, 2011.; DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944-1991)*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.; BRENOVIC László: *Kárpátalja terület, 1939.március- 1944.október*. In: Baranyi Béla: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 2009.

² SZIJÁRTÓ M. István: *A mikrotörténelem*. In: BODY Zsombor – Ö. KOVÁCS József: *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Elérhető: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevzetes_a_tarsadalomtortenetbe/ch05s04.html, 2017. 05. 22.

³ MÓRICZ Kálmán: *Nagydobrony*. Mandátum Kiadó, Beregszász – Budapest, 1995.; BOTLIK József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza, Budapest, é. n. ; Czébely Lajos: *Visk története*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002.

⁴ SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY Ibolya: *„Amiről sokáig beszélni sem volt szabad.” Lapok Nagyberég meg nem írt történelméből*. In: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában*. Beregszász, 2016.

„*A jövő felé haladás elképzelhetetlen a múltba vetett pillantás nélkül,*”⁵ olvashatjuk egy idézetben. Véleményünk szerint is nagy fontossággal bír a visszapillantás, ahhoz, hogy tisztán lássuk a jelent. Munkánk is egy ilyen visszapillantás a túlélők gondolatai, meglátásai, átélt eseményei, tapasztalatai által, amely tisztíthat azon a szemüvegen, amely a jelenbe, illetve a jövőbe tekint.

A szakdolgozat négy fejezetből tevődik össze. Az első fejezet a szovjet csapatok megjelenését és a málenyikij robotot mutatja be Harangláb vonatkozásában. A szovjet csapatok megjelenését, valamint ennek a falura gyakorolt hatását legfőképpen a visszaemlékezők információi által tudhatjuk meg, mivel Harangláb azon települések közé tartozik, amelynek a története még semmilyen formában nem került feldolgozásra és mindeddig levéltári forrásokra sem sikerült bukkanunk a kérdést illetően. Bár túlélők sajnálatos módon már nem élnek a településen, a málenyikij robot helyi vonatkozásainak a feltárásában is nagy fontossággal bírtak a visszaemlékezések, hiszen ez a tragikus esemény meghatározó része a kollektív emlékezetnek, ami egy olyan szegmense a település történetének, amelyet nem csak az oral history segítségével, az interjúk által tudunk feltárni, hanem a rendelkezésre álló levéltári forrásokat is lehetőségünk volt felhasználni.

A második fejezet a kolhozrendszer megalakulását, az ezt követően történő kiépülését tárja elénk. Ez a rész legfőképpen a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár forrásanyagán alapszik, amelynek segítségével pontos és részletes képet kaphatunk a Haranglábi mezőgazdasági artel megalakulásáról. A szakdolgozatban a KTÁL beregszászi részlegében található P-994. font 1-2 opiszának iratanyagát dolgoztuk fel, amelyet szintén kiegészítettünk az eseményeket átélt szemtanúk visszaemlékezéseivel.

A harmadik fejezet teljes egészében a donbászi munkaszolgálatról ír az általunk kutatott település viszonylatában. Ez a fejezet az oral history módszerét felhasználva átfogóan szemlélteti, hogy milyen hatása volt a munkaszolgálatnak Haranglábra s legfőképpen a túlélőkre. Taglalja nagy részletességgel az elhurcolás körülményeit, a donbászi mindennapokat, a szökés körülményeit illetve a hazatérést és beilleszkedést. Sajnos levéltári iratanyagot nem állt módunkban alkalmazni a fejezet megírásánál, csak feltételezzük, hogy léteznek, mivel az elfogott donbászi szökevényeket bírósági eljárások keretében ítélték, akiknek peranyaga a KGB levéltárában, illetve annak jogutódjában, Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Hivatalának Levéltárában található. A levéltárat felkeresve az elítélt személyek adatait sajnálatos módon nem volt lehetőségünk kézhez kapni, viszont az interjúalanyok által rendelkezésünkre bocsájtott számos forrásértékű dokumentum, fénykép egészíti ki a munkát.

A negyedik rész a Haranglábi Református Egyházközség életét mutatja be az általunk vizsgált korszakban. Ez a rész bepillantást enged nyerni az akkori vallásgyakorlás nehézségeibe a mélyinterjúk tükrében. A vizsgált egyházközösség iratanyaga nem lelhető fel sem a Kárpátaljai Református Levéltár

---

⁵ LUKJANYENKO Szergej Vasziljevics: *Ugrás az úrbe*. Metropolis Media, Budapest, 2009. 280.

és Múzeum dokumentumai között, sem a KTÁL-ban nem sikerült mindeddig rábukkanni, ennek okán az adatközlők visszaemlékezéseire tudtunk támaszkodni.

Fontos tudnunk azt, hogy a visszaemlékezők már mind a nyolcvanas éveiknek a vége felé járnak. Így hát a munka aktualitását az életkor jelenti, azaz életkor, amelyet a visszaemlékezők már maguk mögött tudnak. Mivel tudjuk, senkinek sincsen garancialevele a holnap felől, ezért nagy aktualitással bír az, hogy ők még most, bár már nem épp erejük teljében, de tiszta tudattal átadják azt a tudást, tapasztalatot, megélt emlékeket, amelyek ott rejlenek az ő életéveik között. Hiszen ők egyek azok közül az emberek közül, akik olyan információval bírnak, amelyet sokszor egy könyvben, levéltárban, különböző tanulmányokban sem lelhetünk meg.

Az idő múlásával új nemzedék jelenik meg mindenütt, tehát Haranglábban is. A dolgozat azt hivatott szolgálni, hogy a ma élők, de ezzel együtt a felnövekvő nemzedék számára is bemutassa Harangláb történetének azt a bizonyos szegmensét, amelyet a szovjet rendszer kialakulása jelent.

I.FEJEZET

A SZOVJETIZÁLÁS KEZDETE, MEGSZÁLLÁS ÉS ELHURCOLÁS

I.1. A szovjet csapatok bejövetele

Kárpátalján, 1944 őszén, a Vörös Hadsereg megjelenésével megkezdődött a szovjet rendszer módszeres, áldozatokat nem kímélő kiépítése a térségben. Kárpátalja szovjetizálásának számos vonatkozása alatt értjük a tanácsok létrejöttét, a földkérdés rendezését, az erőszakos kolhozosítást, a kötelező terménybeszolgáltatást, az államosítást, a történelmi egyházak elleni küzdelmet, a civil polgári lakosság sztálini lágerekbe történő elhurcolását.⁶Jelen fejezetben mindezen intézkedéseket mikrotörténeti vonatkozásban, egy település, Harangláb esetében vizsgáljuk.

A Keleti – Kárpátok hadművelet végén, 1944. október 27-én került szovjet megszállás alá – Bótrággal egyetemben – Harangláb községe is.⁷ Minden bizonnyal meghatározó nap volt az Harangláb lakosai számára is, amikor az első szovjet katona átlépte a település határait. Ugyanis ez egy olyan rendszer meggyökereztetésének a kezdete volt, amely alól sokáig nem volt szabadulás. Ezt a helyiek akkor még nem tudhatták. Az eseményeket átélő interjúalanyok egyike sem emlékszik a dátumra napra pontosan, viszont évhez, évszakhoz, illetve tevékenységhez is tudták kötni ezt az eseményt: „*Ősszel jöttek be, mert lekvárt főztünk, beóttuk a lekvárt és mentünk a bunkerbe, a salakba is vót bunkerünk, meg a hetenyi erdő alján, a tó szélén, mert Jancsi bátyámékkal együtt vótunk. Volt „T” betűs meg „L” betűs bunkerünk is.*”⁸

Az interjúk legtöbbje arról számol be, hogy a szovjet katonák Haranglábban csak átvonultak és semmiféle harci tevékenységről nem adnak tudósítást: „*Nem harcoltak csak Eszenybe, Szalókán, meg Csapba.*”⁹ *Itt csak átvonultak Haranglábban keresztül.*¹⁰ *Csak átmentek Magyarba, harcolni nem harcoltak itt.*”¹¹

A bevonuló csapatoknak viszont csak egy része haladt tovább, más részük ottmaradt, akiknek elszállásolásáról és ellátásáról a lakosságnak kellett gondoskodni. Ahogy Kárpátalja más településein is a szállást úgy oldották meg, hogy több falubelinel egy-egy szobát odaadtak a katonáknak, persze nem önszántukból, hanem sokszor félelemből és kényszerből. Illetve még az akkori iskola épületét is

---

⁶ MOLNÁR D. Erzsébet: *A kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet rendszer kiépítésének idején.* In: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában.* Beregszász, 2016. 85.

⁷ История городов и сёл Украинской ССР. Закарпатская область. Институт историм Академим наук УССР, Киев,1982.45.

⁸ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁹ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹¹ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

felhasználták erre a célra, ezért egy ideig a tanítás is szünetelt: „*Sok orosz katona jött be, még az iskolát is bezárták, mert abba háltak.*”¹²

Mivel az ételmezést is a falubelieknek kellett megoldaniuk, külön konyhát is hoztak létre a faluban és ott étkeztek azok a katonák, akik nem családi házaknál voltak szálláson. A házaknál elszállásoltak étkezését viszont a családnak kellett megoldania: „*Míg még itt vótak főzni kellett nekik, főztek, konyha vót ott Hidi Dezső, ahol lakik, azoknál.*”¹³

A szovjet katonák brutalitása leginkább a nők elleni erőszakoskodásban nyilvánult meg. Erről minden egyes adatközlő beszámolt, de legfőképpen azok, akik saját bőrükön is megtapasztalták, hogy mennyire jellemző volt a szovjet katonák fiatal lányok, nők felé történő erőszakossága: „*A lányokat meg lefele fogdosták, Etelka vót nagylány, Ida, meg Hajdu Berta. Minálunk felfeküdtek hárman együtt a padra, ott kellett bujkálniuk. Mindig össze vissza kellett bujkálni. Felzárták a lányokat a padra.*”¹⁴

Minden lányt próbált minél jobban elrejtetni a családja, a lányok pedig próbáltak minél feltűnésmentesebben megjelenni, ez legfőképpen az öltözködésben nyilvánult meg: „*Akkor úzóbe vették a lányokat. A lányoknak bujkálni kellett, a saját ruhájába egy lány se tudod öltözni, hanem mindenkinek vót ilyen öregjei, azt aggattuk magunkra, meg a fejünket bekötöttük, mint a dobronyiak, hogy ne látszódjon, nagyon szomorú vót az élet.*”¹⁵

A településen nem csak magyar nemzetiségű lányok voltak, hanem ruszin lányok is, viszont a visszaemlékezők szerint őket nem bántották a katonák: „*De csak a magyar lányok szorultak, a ruszin lányokat nem bántották, ugye az ki tudta magát vele beszélni, de mi a magyarok nem tudtuk.*”¹⁶

A bujkáló, menekülő lányoknak nagyon nehéz dolguk volt a rejtőzködést illetően, hiszen akkorára már mindenhol, a falu legtöbb házában szovjet katonák voltak. Az interjúalanyok között volt olyan is, aki ezeket az erőszakos tetteket a saját bőrén tapasztalta, ezért is tudott erről részletesen beszélni: „*Hát minálunk is betörték. Annyira féltünk, hogy az ablakok közzé deszkát raktunk, mert a férfiakat már akkor elvitték. Minálunk is benyomták a középső ablakot a katonák. Azt mondta a katona, hogy neki magyar lány kell. Na, hát persze mindnyájan menekültünk magyar lányok. Édesanyám Bandival akkor vót állapotos, és le akarták fogni, én kiugrottam az ablakon, szaladtam Putrásná, menekülök az orosz katonától, de ott is katonák vótak. Akkor ezután egy ingbe mezítláb szaladok Nyorbáná, ott is ott volt a sok katona. Mindez már olyan fagyás formán volt, mezítláb szaladtam, végül Szikoráná kötöttem ki, odáig szaladtam. Ott sógorom hamar vizet melegített, mert teljesen csukának voltam fagyva. Így menekültem meg az orosz katona elől.*”¹⁷

---

¹² Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹³ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁴ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁵ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁶ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁷ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

Miután a szovjet katonák, kommunista előjárók lettek a település vezetői a falu lakosságának elmondása szerint bele kellett törődni ebbe a rendszerbe.¹⁸ Meg kellett, hogy szokják, hiszen nem sok mindent tehettek ellene, ami ne járt volna könnyörtelen megtorlással a szovjet hatóságok részéről.

I.2. Málenkij Robot

Az 1944-es novemberi elhurcolások értelemszerűen Harangláb magyar nemzetiségű férfitlakosságát is érintették. Az 1944. november 13-án megjelenő „Városparancsnokság 2. számú parancs”-a értelmében Haranglábban is elkezdtek összegyűjteni a kijelölt korhatárok között lévő férfiakat.¹⁹

A település lakossága az 1941-es népszámlálási adatok szerint 493 fő volt.²⁰ A magyarok aránya 99,39%, ami számszerűsítve azt jelenti, hogy 493 főből 490 magyar nemzetiségű lakos volt.²¹ A falu elfoglalása a szovjet csapatok által 1944. október 27-én történt.²²

A férfiak begyűjtése a településen a faluban élő kommunista előjárók közreműködésével zajlott. Amikor a településre megérkezett az összegyűjtésre felhívó parancs, ők ennek eleget téve felkerestek minden olyan házat, ahol 18 és 50 év közötti férfi élt: *„Vótak akkor már ilyen kommunista előjárók a falusi emberekből, és azok jártak házról házra.”*²³ *„Illés, Ruszin Emilnek az apja, meg Maticsák, ezek vótak a nagy kommunisták, innét a faluból meg a Magda apja Kálmán, meg a Sas Magda apja, Sas Józsi sógorom, ezek vótak a nagy kommunisták, ezek jelentették, kit lehet vinni.”*²⁴

A fentebb leírt adatok alapján tudhatjuk azt, hogy voltak többen, akik elmentek, viszont voltak olyan személyek, akik talán már sejtve, mi várna ott rájuk, próbáltak kibújni sorsuk elől azáltal, hogy különböző bunkereket, rejtékhelyeket készítettek, ahol elbújhattak: *„Drága aranyos apámat el akarták vinni, de lent vótak, ahol a Volohin fiú lakik most. Oda szedték össze három napra az embereket és a lelkem-anyám lement, gyere fel Ignác, apám feljött, meg a kis Baka és Sütő férfi bátyám. Vót egy nagy hosszú ól, csűr nekünk, teli vót szénával, hátul kihúzogatta apám a szénát és ott vót egy jó darabig. Mikor ez már nem jónak bizonyult, akkor a dombon is bujkáltak.”*²⁵

Ahogy a nagy, egész szovjet rendszer át volt szöve a besúgók hálózatával, ugyanez volt megfigyelhető településszinten is, ami Harangláb esetében is fokozottan igaz. Ezeknek nem volt más feladtuk, mint lesben állni, és figyelni azt, hogy ki mikor ejt hibát és mikor lehet rá lecsapni: *„Varjú*

¹⁸ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁹ DUPKA György – Alekszej Korszun: *A „Malenkij Robot” dokumentumokban*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1997. 15.

²⁰ *Kárpátaljai településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941)*. Budapest, 1996.85.

²¹ *Kárpátaljai településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941)*. Budapest, 1996. 159.

²² DUPKA György: *Halottaink 1944-1959*. Intermix kiadó, Ungvár - Budapest, 2014. 65.

²³ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

²⁴ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

²⁵ Lévi Ilona (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

bátyád kiadta apámékat. Ők utána átmentek Benkre.²⁶ Benken csak egy hétig vótak, mert lezárták talán a határt, haza kellett jönni, így visszajött apám és ismét itthon bujkáltak. Menyus, apám meg egy másik személy, négyen ott tartózkodtak egy darabig, de Varju megint kiadta őket. Az ablak az utca fele volt, a négy ember kiugrált az ablakon, de már azaz illető, aki el akarta őket fogni már az ott volt, ott várta őket.”²⁷

Egy másik adatközlő is beszámolt arról, hogy hogyan bujkált az ő édesapja: *„Szegény apámnak volt Bátyúba egy ismerőse, Orosz Ferinek hívták. Nála bujkált édesapám három hétig. Így menekült meg attól, hogy elvigyék.”²⁸*

Ugyancsak ez az interjúalany mondta el azt, hogy mintegy legendává vált az, hogy kik is tértek vissza málenkij robortól. Hiszen elmondása szerint azok, akik kis vézna testalkattal rendelkeztek, és akiről a falu lakossága azt gondolta volna, hogy ő sosem fog hazatérni, pont ezek tértek haza. Akiről, pedig azt feltételezte a lakosság, hogy milyen életerős és derék férfi, hogy mennyi mindent ki bír, pont ők voltak azok, akik odamaradtak: *„Legenda vót, hogy a nagy derékemberek meghaltak oszt akkor ki jött haza, olyan kis összetört vékony emberek, inkább ezek éltek túl, mert ugye éhezették őket.”²⁹*

1945 júliusában felsőbb utasításra – mint Kárpátalja minden településén – Haranglábbon is összeállították a szovjet lágerekben raboskodók névsorát. Az 1945. július 2-án összeállított helyhatósági (Haranglábi Községi Népbizottság) lista alapján 62 férfi tartózkodott lágerben. Jelenleg a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban található névsor két részből áll. (lásd: 1. számú melléklet). Az első számú, amely a kényszermunkára hurcolt személyek listája, 32 civilként elhurcolt személy nevét tartalmazza (1899-1926 közötti születésűek). A második számú, amely a hadifogolyként elhurcolt személyek listája, 30 katonaként elhurcolt személy nevét tartalmazza.³⁰

A forrásból az elhurcoltak nevén kívül megtudhatjuk születési évszámokat, születési helyüket, lakhelyüket az elhurcolás idején. A láger megnevezését jelölő rovatba viszont minden esetben azt írták, hogy „ismeretlen”.³¹ Ismerve a deportáltak születési évszámát, levonhatjuk azt a következtetést, hogy Haranglábbon a 0036-os parancsnak megfelelően jártak el, hiszen az elhurcoltak mind beletartoztak a 18 és 50 év közötti korhatárba. Nem volt sem olyan, aki a 18 évtől fiatalabb, vagy aki az 50-től idősebb lett volna. A legidősebbek, akiket a településről elvittek 1899-ben születtek és akkor 45 évesek voltak. A legfiatalabbak pedig 1926-os születésűek voltak és akkor töltötték be a 18-dik életévüket.³²

---

²⁶ Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északkeleti részén fekvő Tisza-menti település a Záhonyi járásban.

²⁷ Lévi Ilona (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

²⁸ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

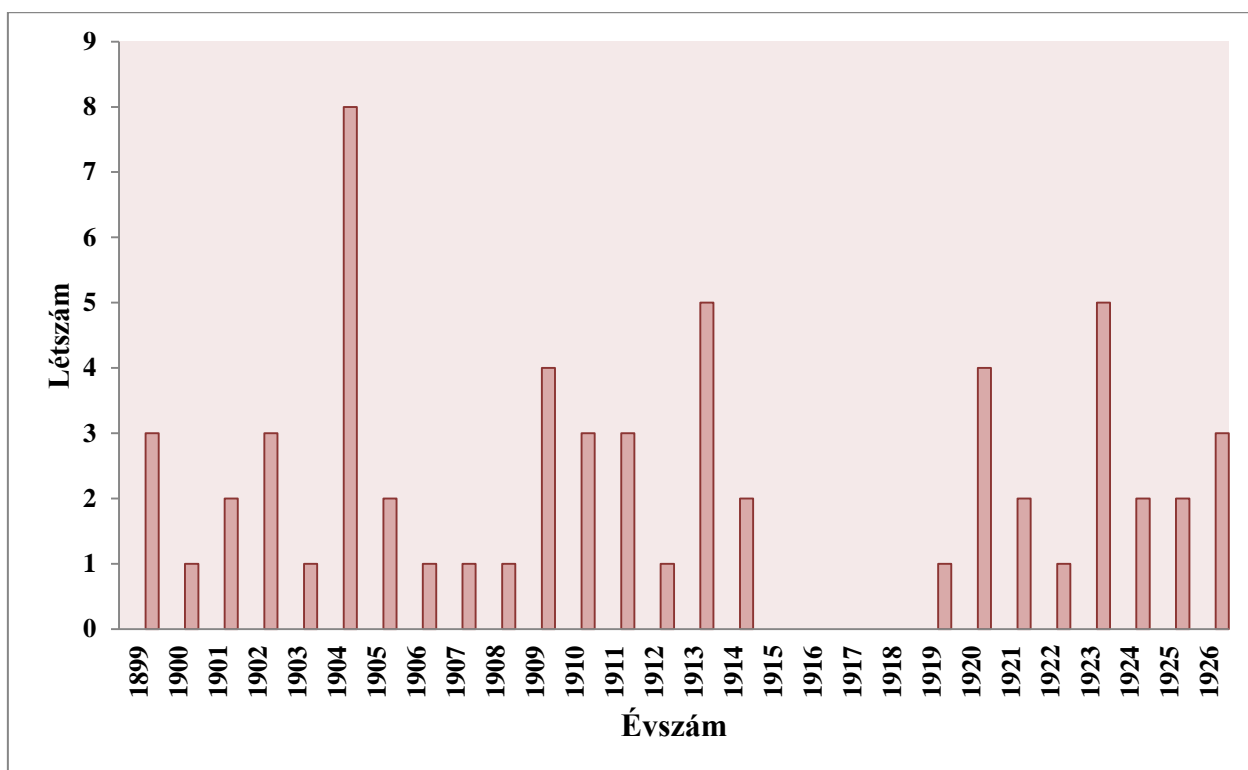
²⁹ Estük Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

³⁰ KTÁL, P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

³¹ KTÁL, P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

³² U. o. 70-75.

1. diagram: A haranglábi elhurcoltak születési év szerinti megoszlása

Forrás: KTÁL, P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

Legtöbb embert az 1904-es, az 1913-as és az 1923-as korosztályból vittek el. Az 1904-ben születettekből pontosan 8, az 1913, illetve 1923- ban születettekből pedig 5-5 főt vittek el.

A diagramon is jól látszik, hogy az 1899-es évből születettektől egészen az 1914-es születésükig minden évből vittek el embereket, viszont ez az 1915 éviéknél megszakadt és a következő három évben születettekből senkit nem vittek el. Mivel anyakönyvi kivonat nem maradt fenn, nem tudhatjuk pontosan azt, hogy ebben a három évben hány fiú is született pontosan. Megfelelő források híján nem tudjuk pontosan, hogy ebből a három évből, miért nem ment el senki. Viszont az interjúk arra engednek következtetni, hogy azért nem mentek, mert nekik sikerült jól elrejtőzniük a rejtékhelyeken.

A civil elhurcoltak közül 23 fő hazatért, 9 fő meghalt a szolyvai és szambori lágerben. Az ő emléküket a helyi temetőben állított emlékmű őrzi a mai napig.

1. táblázat: Az 1944-ben Haranglábról elhurcoltak névsora³³

Név	Születési dátum
Baranyi Bertalan Mihályé	1904
Baranyi Kálmán Józsefé	1902
Baranyi Kálmán Ferencé	1902
Baranyi Mihály Mihályé	1902
Gerő Géza, Ferencé	1909

³³Málenyikj robot. *Áldozatok*. Forrás: http://www.kmf.uz.ua/mr/4_nevek_bereg.html#haranglab, 2016. 04. 25. ; DUPKA György: *Halottaink 1944–1959*, Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

Gerzsenyi Bertalan Bertalané	1909
Hajdu Ferenc Károlyé	1908
Markó Lajos Mihályé	1907
Pető Sándor Sándoré	1904

A szovjet csapatok megjelenésével Harangláb lakosainak az élete merőben megváltozott. Az addig megszokott életforma jellemzői – magántulajdon, szabad vallásgyakorlat – módszeresen fel lettek számolva. Innentől kezdve az egyszerű falusi élet is tele volt tűzdelve megpróbáltatásokkal, félelmekkel és üldöztetésekkel. A szovjet hatóságok tevékenységével át volt szőve az falubéli emberek mindennapja, ami megannyi besúgást, kémkedést, letartóztatást, elfogást hozott magával. Ezenkívül még a szovjet rendszer megjelenésének egyik velejárója volt a térség talán legnagyobb megpróbáltatása, a málenyikij robot, amely szörnyűségei olyan sebet okoztak, ami azóta is erőteljesen él a hozzátartozók emlékezetében.

II. FEJEZET

A KOLHOZRENDSZER KIÉPÜLÉSE

A kárpátaljai falu a 20. század második felében alapvető átalakuláson ment keresztül. A totalitárius állam előbb korlátozta, majd teljes egészében felszámolta a magántulajdont. A második világháború után a kárpátaljai falvak két gyökeres fordulatot értek meg. Az első az 1944–1945-ös agrárreform volt. Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa 1944 novemberében és 1945 januárjában alakította át a földbirtokviszonyokat. 1946 és 1950 között, immár a Szovjetunió és azon belül Szovjet-Ukrajna közigazgatási területén végrehajtották a totális kollektivizálást. Az 1946 és 1950 közötti szakaszt két további időszakra tagolhatjuk: 1946–1948-ban kezdetét vette a kollektivizálás, 1949–1950-ben pedig a mezőgazdasági termelés teljes mértékben szovjet mintára alakult át.³⁴

A két első kolhoz – szovjet típusú mezőgazdasági szövetkezet – Nyikita Hruscsov és Georgi Dimitrov nevét viselte. A Hruscsov Kolhoz 1946 márciusában hozták létre az Ungvári járási Eszenyben. A Dimitrov Kolhoz tulajdonképpen bolgárkertészeti volt, melyet a Munkácshoz csatolt Oroszvégen élő bolgárok alapítottak. Zöldségtermesztéssel foglalkoztak, kiváló hozamokat értek el, melyből szép jövedelemre tettek szert.³⁵ A beregszászi járás első kolhoza pedig 1947. március 15-én, Nagyberegen alakult meg, melyet Leninről neveztek el.³⁶

Mint ahogy Kárpátalja minden települése saját bőrén tapasztalhatta a szovjetek bejövetelét, majd pedig a szovjet rendszer kiépülését, ez alól az általunk vizsgált település, Harangláb sem volt kivétel. A szovjetek megjelenése után, bár az interjúk alapján kiderült, hogy senki sem tudta, hogy mi fog következni, milyen rendszer váltja az azt megelőzőt, de rövidesen nyilvánvalóvá vált mindenki számára, hogy a térségben a szovjetek veszik át az irányítás és rendszerük lesz a domináns, minden tekintetben.

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár iratai között pontos adatokat és információkat találhatunk a Haranglábi kolhozról, annak megalakulásáról, tagjairól illetve működéséről. A jegyzőkönyv, (lásd 2. számú melléklet) alapján megtudhatjuk, hogy az alakuló gyűlésre 1948. augusztus 31-én került sor.³⁷ Ezen a gyűlésen 28 személy vett részt, akik közül megválasztották a gyűlés vezetőit, ők a következők voltak: Baranyi József, Zsanda Péter, Kurup László, Biri Ferenc illetve még egy személy, akinek a nevét nem írták végig, tehát a pontos nevét nem tudjuk.³⁸

A gyűlés napirendje a következő volt:³⁹

³⁴ OFICINSZKIJ Román: *Kárpátontúli Ukrajna agrárpolitikája*. In: FEDINEC – VEHES (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.274.

³⁵ VEHES Mikola – MOLNÁR D. István – OSZTAPEC Jurij – OFICINSZKIJ Román – TOKAR Marian – FEDINEC Csilla – CSERNYICKÓ István: *Kárpátalja Évszámokban (1867-2010)*. Hoverla Kiadó, Ungvár, 2011. 119.

³⁶ U. o. 2011.136.

³⁷ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004.195.

³⁸ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 1.

³⁹ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 1.

³⁹ U.o. 1.

1. A mezőgazdasági artel státuszának a jóváhagyása
2. A mezőgazdasági artel vezetőségének megválasztása
3. Az ellenőrző bizottság megválasztása
4. A mezőgazdasági artel nevének a megválasztása

A kollektív gazdálkodás előnyeit bemutató propaganda beszéd meghallgatása, illetve a státusszal kapcsolatos kérdések megvitatása után a jelenlévők egybehangzóan jóváhagyták a mezőgazdasági artel státuszát.⁴⁰

A jelenlévők szintén egyöntetűen döntöttek arról, hogy ki legyen a mezőgazdasági artel vezetője: B. Baranyi Bertalant szavazták meg. Helyettese pedig Biri Ferenc lett a tagok pedig a következők voltak: Zsanda Péter, Hajdu Károly, Hidi Berta.⁴¹

Ezután ugyancsak egyöntetű jóváhagyással elfogadták az ellenőrző bizottság tagjait. Az ellenőrző bizottság vezetője B. Baranyi Ferenc lett. A bizottsági tagok közül egyedül Gerő Gyula neve olvasható ki a forrásból.⁴²

A gyűlés utolsó napirendi pontja értelmében a Haranglábi mezőgazdasági artel neve a Vörös Csillag lett. Ezt is, a többi ponthoz hasonlóan egyöntetűen elfogadták és jóváhagyták a gyűlésen jelenlevők.⁴³

Ez a gyűlés, illetve maga a Haranglábi kolhoz is a mezőgazdasági artel alapszabálymintája szerint jött létre, amelyet a rohammunkás-kolhozisák második össz-szövetségi kongresszusa fogadott el és 1935. február 17-én a SzSzkSz Népbiztosainak Tanácsa és a SzK (b) P Központi Bizottsága hagyott jóvá.⁴⁴

Az alapszabályminta szerint az artel célja és feladata nem más, mint, hogy a „*Beregszászi járás Harangláb falujának (kozákfalujának, tanyájának, majorjának, kislakjának, kaukázusi falujának) dolgozó parasztjai önként mezőgazdasági artelbe egyesüljenek, hogy közös termelési eszközökkel és közösen megszervezett munkával felépítsék a kollektív, azaz közösségi gazdaságot, biztosítsák a kulákok, valamint a dolgozók összes kizsákmányolói és ellenségei feletti teljes győzelmet, biztosítsák az inség és a sötétség, a maradi apró, magángazdaság feletti teljes győzelmet. Biztosítsák a munka magas fokú produktivitását és ilyen módon a kolhoztagok jobb módú életét.*”⁴⁵

„*A dolgozó paraszt számára az egyedül helyes út a kolhozút, a szocializmus útja. Az artel tagjai kötelezik magukat, hogy megerősítik artelüket, becsületesen fognak dolgozni, felosztják a kolhoz munkából származó jövedelmet, megvédik a közösségi tulajdont, megóvják a kolhozvagyon, a*

---

⁴⁰U.o. 1.

⁴¹U.o. 1.

⁴²U.o. 1.

⁴³U.o. 1.

⁴⁴KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 3.

⁴⁵KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 4.

*traktorokat és gépeket, jól fogják gondozni a lovakat, teljesítik munkás-parasztállamuk feladatait – és ily módon kolhozukat bolszevikká, az összes kolhoztagokat pedig jómódúakká teszik.*⁴⁶

Az alapszabályzat következő fejezete a földről szól. Ebben kimondták azt, hogy a földeket elválasztó mezsgyéket meg kell szüntetni és az összes földterületet az artel kollektív használatában lévő egységes földtömbbé kell alakítani. Ez a földtömb állami tulajdont képez, amelyet örök használatra adnak oda az artelnek, amit sem adásvétel, sem bérbeadás tárgyát nem képezi. Előírták azt is, hogy egyéni használatban lévő háztáji földterületek a terjedelme egynegyedtől egy fél hektárig, vagy különleges esetekben egy hektárig terjedhet.⁴⁷

A termelési eszközöket illetően az alapszabályzat előírta, hogy közös tulajdonba megy át: minden igásjóság, mezőgazdasági felszerelés (eke, vetőgép, borona, cséplőgép, kaszálógép), a vetőmagkészlet, a közös tulajdonba vett jóság eltartásához szükséges mennyiségű takarmány, az artelgazdaság vezetéséhez szükséges gazdasági épületek és a mezőgazdasági termékeket feldolgozó összes üzemek. Nem megy át közös tulajdonba, hanem a kolhozudvar magánhasználatában maradnak: a lakóépületek, a kolhozudvar saját jósága és baromfiállománya, a kolhozudvar magánhasználatában lévő jóságállomány eltartásához szükséges gazdasági épületek.⁴⁸

Az következő fejezet az alapszabályzatban az artel működéséről és vezetőségéről szól. Az szövetkezet köteles kollektív gazdálkodást tervszerűen folytatni, pontosan betartva és munkás-parasztkormány szervei által megállapított mezőgazdasági terveket és az artel kötelezettségeit az állammal szemben. Az artel vezetősége és összes tagja köteles:⁴⁹

- a) fokozni a kolhozföldek terméshozamát
- b) a vetéshez legjobb magot kiválasztani
- c) kiterjeszteni a vetésterületet
- d) kihasználni az egész felszerelést
- e) szervezni állattenyésztő farmokat
- f) kiterjeszteni a takarmány termelését
- g) fejleszteni a mezőgazdasági termelés ágazatait
- h) megszervezni az artel épületeinek építését
- i) emelni az artel tagjainak szakképzettségét
- j) emelni az artel tagjainak kultúrszínvonalát
- k) bevonni a nőket a kolhoztermelésbe

---

⁴⁶ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 4.

⁴⁷ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 5.

⁴⁸ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 6-7.

⁴⁹ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 7-9.

Az alapszabályzatban lefektették a tagsággal kapcsolatos elvárásokat is. Tagokat az artel tagjainak a közgyűlése vehetett fel, amely jóváhagyta az új tagoknak a vezetőség által előterjesztett jegyzékét. Az artel tagja lehetett minden dolgozó férfi és nő, aki elérte a 16. életévét, akik nem voltak kulákok vagy választójoguktól megfosztott más személyek. Az artelből való kizárás pedig csak az artel tagok közgyűlésének határozata alapján történhetett meg.⁵⁰

A levéltárban 119 nyilatkozat (lásd. 3. számú melléklet) lelhető fel a Haranglábi artelbe való felvételtérkéssel kapcsolatban, melynek így szólt a szövege: „*Kérem a „Vörös Csillag” kolhoz vezetőségét, hogy engemet és családomat vegyen fel a mezőgazdasági artelbe. Minden kötelességemet az artel alapszabályai szerint lelkiismeretesen fogom teljesíteni. Az artel szabályzata alapján az artel részére leadok...*”⁵¹A kérelem további részét már egyénileg töltötték ki attól függően, hogy ki milyen vagyonnal rendelkezett.

Az artel vagyona című fejezet előírta, hogy az artelbe belépők kötelesek udvaronként 20-40 rubel összegű pénzbeli belépési díjat fizetni. Ugyanebben a részben meghatározták azt is, hogy az elért terméskből és állattenyésztési termékekből az artel.⁵²

- a) teljesíti a kötelezettségeit az állammal szemben
- b) elraktározza a vetés céljára szolgáló vetőmagot
- c) segélyalapot létesít
- d) a termékek egy részét kijelöli piaci eladásra
- e) az össze többi termést pedig szétosztja az artel tagok között, a meghatározott munkanapok szerint.

Az artel által elért pénzjövödelmekből az artel.⁵³

- a) befizeti az államnak az adókat
- b) fedezi a termelési szükségletekre való kiadásokat
- c) fedezi az artel adminisztratív gazdasági kiadásait
- d) kiutalja a kulturális szükségletekre fordítandó összegeket
- e) kiegészíti az artel oszthatatlan fondját
- f) a megmaradt pénzösszeget szétosztja az artel munkásainak a munkanapok meghatározása alapján

Előírták a munka megszervezését, díjazását és fegyelmezését. Ennek értelmében az artel gazdaságában minden munka a tagok egyéni munkáján alapszik. Továbbá a kolhoz tagjaiból a vezetőség termelési brigádokat alakít, amelyek a mezőgazdasági munkákat normarendszer alapján végzik.

---

⁵⁰ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 9-10.

⁵¹ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 2. od. zb. 1.

⁵² KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 10-12.

⁵³ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 10-12.

Bárminemű termelési eszközt a tagoknak meg kell, hogy őrizzenek, a lopást pedig úgy tekintik, mint a kolhoz közös ügyének elárulását és nép ellenségeinek nyújtott segítséget.⁵⁴

A levéltári adatokat mellett sok és hasznos információt tudhatunk meg a téma kapcsán az oral history alkalmazásával az interjúkból, amelyek legtöbbször alátámasztják vagy kiegészítik azokat az információkat, amelyeket az elsődleges forrásokból szerezhetünk.

Az interjúban megkérdeztek mindegyike meg- és átélte a szovjet rendszert. Mindegyikük már nagyon fiatalon szinte a kolhoz megalakulásakor, vagy utána egy két évvel beálltak dolgozni. Megélték, sőt saját bőrükön tapasztalták azt, hogy hogyan bomlik fel a magántulajdon és hogyan lesz a kolhoz minden. Mindegyiküjükről elmondható, hogy több évig is több fajta munkakörben dolgoztak a kolhozon belül: *„Kolhozba fűrészelt gerendákat, aztán meg szántott ökörrrel, később még a hegyekbe is vót fát kihordani, lehordani, aztán kanális őr volt három évig.”*⁵⁵ Az interjúalanyok közül többen dolgoztak a dohány termesztés területén: *„Dohányba dolgoztam, majd azután fejtem 18 évig, később meg a melegágynál voltam.”*⁵⁶ *„A dohányba jártam, mezei munkás voltam, reggel nyolckor elmentünk, délbe hazajöttünk megebédeltünk és mentünk tovább este 6 óráig.”*⁵⁷ Előfordult az is, hogy, amikor már különféle gyárakat építettek a Beregszászi járásba, akkor a lakosság egy rész ott nézett jobb megélhetés után, mint például az egyik interjú alanyom is: *„Dohányba munkálkodtam a legtöbbet, de mikor megnyílt Bótrágyon a borgyár azután hét évig dolgoztam ott.”*⁵⁸

Többen még szinte gyerekként kezdtek dolgozni a kolhozban: *„Én már 15 éves koromban kolhozista voltam, pulya jóformán, de azért már mentünk dolgozgatni. Legtöbbet mezei munkás voltam, de dolgoztam azt, ami adódott.”*⁵⁹ Ebben is megmutatkozott a szovjet rendszer visszássága, mivel alapszabályzatban le van fektetve, hogy csak az lehet kolhoztag, aki betöltötte a 16. életévét.⁶⁰ Több interjú is utal arra, hogy milyen fiatalon váltak kolhozmunkássá: *„Fiatal jány vótam akkor még, csoportvezető vótam, akkor mikor a kolhoz megalakult, utána, pedig mint ellenőr, a gépnél dolgoztam.”*⁶¹ *„Fiatal voltam én, és mikor megalakult a kolhoz, agitátor lettem, utána a raktáron dolgoztam 8 évig, nekem vót olyan, hogy két normám vót, nappal a raktárban dolgoztam, leltároztam, este meg dohányba voltam, sokat dolgoztam, igen szerettem dolgozni a raktárba.”*⁶²

Ahogy azt fentebb már tárgyaltuk, a levéltári adatok alapján tudjuk, hogy Haranglábban a kolhoz 1948-ban alakult meg, viszont az interjúalanyok visszaemlékezésében ez a dátuma nem cseng egybe,

---

⁵⁴ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 12-15.

⁵⁵ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁵⁶ Baranyi Ibolya (1941), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁵⁷ Baranyi Júlia (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁵⁸ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁵⁹ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁶⁰ KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 1.

⁶¹ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁶² Lévi Ilona (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

van aki, arra emlékszik, hogy 1947-ben és van, aki arra, hogy 1948-ban alakult meg. Az egyik adatközlő elmondása alapján: „1948-ban alakult meg Győzelmen kolhoz vót a neve.”⁶³ Egy alany elmondása szerint pedig: „1947-be alakult és Vörös Csillag vót a neve.”⁶⁴

A két különböző nevet az indokolja, hogy a Haranglábi kolhoznak tulajdonképpen mindkettő a megnevezése volt, csak az egyik közvetlen akkor, amikor megalakult, ez volt a „Vörös Csillag”, a másik, a „Győzelem”, pedig már akkor, amikor a kolhozösszevonások következtében a Haranglábi kolhoz a Bótrágyi kolhossal egyesült.

A kollektivizálás elősegítésére számos eszközt bevetettek: kádereket telepítettek be Kárpátaljára, erőteljes agitáció folyt a kollektív gazdálkodás előnyeiről, könyörtelenül megadóztatták azokat a parasztokat, akik önállóan akartak gazdálkodni.⁶⁵ Ez a folyamat végbement Haranglábban is, ahol „kommunista előljárók”⁶⁶ nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy ha kell, meggyőzzék a falusi lakosságot a kolhoz előnyiről, vagy ha úgy adódott megfélemlítsék őket. A kolhoztagságra vonatkozó aláírásokat eleinte nem kötelezték a szovjet a hatóságok, viszont, mikor már szembesültek a ténnyel, hogy önszántából senki nem fogja aláírni, elővették a kényszerítés, megfélemlítés eszközét, illetve felhasználták a faluban élő hithű kommunistákat, hogy hassanak a lakosságra. Ezt a történést hűen adja vissza az egyik interjúalany visszaemlékezése: „Mert nem mindenki akart eleinte a kolhozba belépni. Kényszerítettek, hogy belépjünk a kolhozba, ezek a nagy kommunisták Ári bátyád, Kis Kálmán, Sas Józsi, a tanyárú Maticsák ezek jártak, hogy ha nem irtok alá, akkor elvisznek benneteket a csurmába, meg elvesznek tülletek mindent. Hát vót olyan ígéret, hogy azt mondták, hogy a házbúl is kikötöztetik az embert, hogy ha nem ír alá a kolhozba.”⁶⁷

Ukrajna belső területeiről kezdettől fogva számos agrárszakembert irányítottak Kárpátaljára, akik mezőgazdasági tanfolyamokat szerveztek. A tanítási folyamatból Harangláb fiatalja sem maradhattak ki, tudjuk meg az interjúkból: „Fiatal Jány vótam ekkor még. Csoportvezető vótam, akkor mikor a kolhoz megalakult. A fiatalabbakból választottak ki ügyvezetőket, én vótam, Dombi Jani, Alsó Gerő Berta, Bancsi Erzsike meg Gerő Margit, mi vótunk kiválasztva. Férfiakból meg Berec Kári, Sas Józsi, és jártunk Beregszászba tanulni. Tanítottak bennünket gazdálkodni, tengeri vetőt adtak, azzal kellett meg tanulni vetni, utána azt kellett megtanulni, hogy a bornyúkat, hogyan kell gondozni, szóval sok mindenre tanítottak bennünket az iskolába. Nem sokáig jártunk, vagy három hétig jártunk oda tanulni, oszt akkor már diplomát is adtak.”⁶⁸

---

⁶³ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁶⁴ Baranyi Béla (1933), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁶⁵ OFICINSZKI: 2010. 277.

⁶⁶ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁶⁷ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁶⁸ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

A kollektivizálás felgyorsításának hathatós eszköze volt még a párt és állami agitáció illetve propaganda is, melyet elsősorban a rádió és a sajtó közvetített. Nem takarékoskodtak a pénzzel annak érdekében, hogy a legeldugottabb faluba is eljusson „a kolhoz és a szovhoz szakirodalom”, valamint a filmhíradók a szocializmus előnyeiről.⁶⁹

Bár a kolhoz megalakulásának időpontja illetve pontos megnevezése nem él ott az emlékezetekben, az viszont meghatározó része a kollektív emlékezetnek és egybecsengően ott él, hogy mi mindent kellett a kolhozba beszo­lgáltatni, ami nem is meglepő dolog ez, hiszen nehéz volt az egyszerű falusi ember számára felfogni azt, hogy mind az, ami eddig az ő tulajdonába tartozott, amit magáénak mondhatott, azzal már nem ő rendelkezik többé.

Az interjúk teljesen alátámasztják a szakirodalom azon állításait, amelyek arról informálnak, hogy a lakosságtól elvették a földet, az igavonó állatokat, a szerszámokat és minden egyéb tárgyat, amely hasznára lehetett a kolhoz­nak. Abban az esetben, ha nem adták szép szóra, akkor előszeretettel használták a félelemkeltés eszközeit. A fentebb leírtakat az interjú­részletek hűen tükrözik: „*Dombi Béla vót akkor a kolhozba valami, oszt járták a gazdákat, hogy lovat, szekeret, az ekét, mindent, amit csak kell be kellett adni. A mi családunknak is vót lova is szekere is, elvitték. Jöttek, oszt azt mondták, hogy vigyék fel a kolhozba. Elvették a földünket is, mindet elvettek, mindet egy szemig, csak kertet hagyták meg.*”⁷⁰ Minden egyes interjúban teljes mértékben megegyezik, hogy a földet teljes egészében elvették a gazdától, csak a háztájit hagyták meg: „*A földet, azt egyszerre vették el, minden földet, csak a kertet hagyták meg, kinti földet nem .*”⁷¹ „*Vagy 20 hektárunk volt, oda kellett adni mindent, a háztájit meghagyták.*”⁷²

A beszo­lgáltatások a földön kívül nagymértékben érintették az állatállományt is: „*Sok mindent érzett a lakosság, a jószág­tól megfosztottak, például volt, ahol elvittek egy pár ökröt, de vót olyan, ahol disznót vittek el. Mind elvették az igavonó jószágokat, rá vót kényszerítve az ember. Előbb elvitték tőlünk az ökröket a lovat meghagyták, pár hónap múlva jött a papír, hogy szolgáltatassuk be a lovat is, így lettünk megfosztva az igavonó jószágoktól.*”⁷³ „*Két tinó vót és oda kellett adni,*”⁷⁴ „*ökrünk is vót, tehenünk is ló is,* *mindent elvittek,* *amit az ólba értek, mindent.*”⁷⁵

Előfordult, hogy a falusi lakosság megpróbálta kijátszani a szovjet a hatóságokat és mielőtt még kötelező érvényűen be kellett volna adni valami, azelőtt igyekeztek saját maguk részére értékesíteni:

⁶⁹ OFICINSZKIJ: 2010. 277.

⁷⁰ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷¹ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷² Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷³ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷⁴ Baranyi Júlia (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷⁵ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

„Nekünk lovunk meg tehenünk vót. Akkor úgy tudtuk eladni, sunyiba a zápszonyi kolhozba, hogy éjszaka lopva vitték el az uramék, hogy ne vegyék észre, és eladtuk, mert be kellett volna adni a kolhozba.”⁷⁶

A beszolgáltatásokat illetően nem maradhattak el a termelőeszközök sem, hiszen a kolhozoknak erre is szüksége volt: „A felszerelést, mindent, be kellett adni”.⁷⁷ Előfordult az is, hogy pont ezzel lehetetlenítették el a falusi gazdák életét, hiszen nem volt mivel megművelni a földet: „Apámtól elvitték a lovat, szekeret, a vetőgépet, mert hát gazdálkodók voltunk, nem maradt semmi, amivel művelték volna a földet”.⁷⁸ A földmégmunkálási eszközökön kívül mást is elvittek: „Hordókat bornak vitték, ilyesmit mindent ami vót, oda kellett adni”.⁷⁹

A hatalom új képviselői bárminemű cselekedetüket nem indokolták semmiféle magyarázattal – támasztják alá az interjúk- viszont volt, aki indoklásul ezt a választ adta, hogy valamivel csak el kellett indítani a kolhozot: „Megalakult a kolhoz, meg kellett valamivel kezdeni az életet a kolhozoknak, valami élelemmel, azután már gyarapodott”.⁸⁰ „Hát azért vettek el mindent, hogy közösség legyen, hogy egy legyen”.⁸¹

Kárpátalján is – a Szovjetunióban már korábban jól bevált módszert alkalmazva – a gazdag, tehetősebb fölműveseket, azaz kulákokat osztályellenségnek nyilvánították. Ivan Turjanica, a megyei végrehajtó-bizottság elnöke az 1946. július 27-én az ukrán minisztertanácsnak küldött beszámolójában, többek közt megerősíti, hogy megyeszerte 2134 embert vettek fel „kuláklistán”, akik valamennyien 10 hektártól több földterülettel rendelkeztek. 1947-től az ukrán minisztertanács újabb rendelete értelmében a kulákgazdaságokat adópréssel sújtotta, 30 %-ra emelték a gabonából, burgonyából, szénából és más termékekből a kötelező beszolgáltatásokat.⁸² Aki az elviselhetetlen adóteher alól kibújt, azokat, mint „államellenes személyeket” többéves kényszermunkára ítélték, kitelepítették őket Szibériába, Kazahsztánba. A megyei pártvezetőség a kijevei vezetőséget arra kérte, hogy 10 hektáron felül rendelkezőkre még nagyobb adókat vessenek ki, ennek következtében még több kulákkerre, vagyon- és földelkobzásra, kitelepítésre került sor.⁸³

Haranglábban is volt olyan személy, akit kuláknak nyilvánítottak. Több interjú is alátámasztja, hogy Balog Bertalant és családját nyilvánították kuláknak. Ők tehetősebbek voltak, sok földel, jószággal illetve három erdővel, sőt még külön saját csordással is rendelkeztek: „Balogék úgy szerepeltek, mint kulákok, ütötték is őket mindig. Berti azért lett tűzön, vízen brigadéros, hogy hagyjanak neki békét. Aztán, hogy elszedtek minden jószágot - sok jószág vót Balognál, három erdejük vót, külön magoknak a vén

⁷⁶ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷⁷ Baranyi Ibolya (1941), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷⁸ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁷⁹ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸⁰ Lévi Ilona (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸¹ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸² DUPKA György: 2014. 77.

⁸³ DUPKA György: 2014. 77.

Dobos volt a csordásuk- űzték őket, mikor a kolhoz beállott, a jószágot, a szerszámot elszedték tőlük, bántották őket, így hát kénytelenek voltak ők is belépni a kolhozba.”⁸⁴Illetve még egy interjú alany mondta azt, hogy az ő apját is kuláknak nyilvánították: *„Édesapámat, Baranyi Ferencet, akinek több földje vót, ló is meg ökor is vót, úgy nyilvánították, hogy kulák és rákényszerítették, hogy mindet adja be.*”⁸⁵

A kolhozban a fizetést a nyilvántartott munkanapok alapján kapták az emberek. Az interjúk alapján részletes pontosságú leírást kaphatunk arról, hogy hogyan is nézett ki egy munkanap Haranglábban a kolhozban. Nyolcra kellett munkába menni, fél 12-kor kezdődött az ebédszünet, ami legtöbbször egy óráig tartott, majd utána még 5-6 óráig tartott a munkanap. Viszont amikor már tavaszodott és egyre később lett sötét a munkanap is egyre hosszabb lett. Az egyik interjú arra utal, hogy addig maradtak, ameddig tudtak, szerettek volna minél többet és minél jobban teljesíteni, a jobb fizetés reményében: *„Nyolcra kellett menni, fél nyolckor pedig csengettek. A kolhoz udvaron volt ilyen nagy épület, arra volt egy nagy karika felszerelve, Maticskák⁸⁶ volt a csengős. Fél nyolckor megverték a csengőt, hogy készülők, nyolcra ki kellett állani, aki nyolcra nem állott ki, már azt lepiszkolták, szidták. Addig dolgoztunk este, míg bírtunk, mert bolond vót a nép, magunknak csináltunk nagy magas normát, azért, hogy, mondjuk azt ki vót adva tíz szotek föld, hogy ennyit kell megkapálni, mi nem elégedtünk meg vele, mert nem sok norma volt érte felszámolva, hanem hajtotta a nép magát, hogy még egyszer annyit keressen.*”⁸⁷

Az interjúkból sok következtetést szűrhetünk le, legfőképp azt, hogy a szovjetek megjelenésével, illetve a kolhozrendszer bevezetésével egyszer s mindenkorra vége lett a magángazdálkodásnak. Ezt támasztják alá az alábbi interjúk: *„Míg nem vót kolhoz, addig mindenki maga szántott, vetett, munkálkodtunk, úgy vót pénz a házhoz, ha valamit eladtunk, eladtunk a terményből, ami termett.”⁸⁸ „Akkor mindenki gazdálkodott maga.”⁸⁹*

Az akkori helyzet nehézségét is jól visszatükrözik azok az interjúk, amelyek beszámolnak a nélkülözésekről, a hiányról, arról, hogy hogyan kényszerültek rá arra, hogy a jobb megélhetés eléréséért akár lopjanak is: *„Jaj akkor olyan szegénység vót, még tengerikenyeret is ettünk. Sőt még kenyeret se lehetett venni, hanem még vót olyan, hogy estére mentek többen Csapba, mikor kicsit már rendeződött a helyzet, akkor a csomózó ablakon adtak ki mindenkinek ilyen téglá kenyeret.”⁹⁰ „Nagyon nehéz vót, a hajam sose vót levágatva, megcsináltatva, egy fogam nem vót megcsinálva,*

⁸⁴ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸⁵ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸⁶Falubéli kommunista vezető. Egy interjúkból azt is megtudhatjuk róla, hogy a tanyán élt, és a kolhozudvaron felvigyázó őr volt.

⁸⁷ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸⁸ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁸⁹ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁹⁰ Estók Róza (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

Be kellett nagyon osztani a meglévőt. A dohányt loptuk, vittem a hátamon Munkácsra, eladtam, oszt úgy vettem magamnak egy ruhát, hiszen nem jutott mindenre.”⁹¹

A kárpátaljai kolhozokban hagyományos mezőgazdasági kultúrák termesztésével foglalkoztak. Ennek ellenére a termés hozam rendkívül csekély volt. Kevés volt a szerves és a műtrágya. A háztájikra emiatt újabb beszolgáltatási kötelezettséget róttak trágya-beszolgáltatás formájában, 1950-ben például háztájinként 6 kilogramm hamut és 6 kilogramm szárnyas ürüléket. Az újabb változások 1950. május 30. után következtek, amikor Moszkvában a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága határozatot hozott „a kiskolhozok összevonásáról és a pártszervezetek ezzel kapcsolatos feladatairól”.⁹² Ez volt a kollektivizálást illető első olyan országos akció, amelyet Kárpátalján is ugyanakkor hajtottak végre, mint az ország többi részében. Kárpátalján az 557 kolhozból 294 lett, majd ez a szám is a felére csökkent.⁹³

A rendelet a haranglábai Vörös Csillag kolhoz sorsára is hatással volt, mivel egyesítették a Bótrágyival. Az egyesülés után létrejövő kolhoz a Győzelem nevet kapta.

A kolhozrendszer kialakulásával a magántulajdon teljesen felszámolódott. A falusi lakosság kezéből ez által ki lett véve az a szabadság, ami hozzájárult ahhoz, hogy saját földjükkel, jószágaikkal és tulajdonukkal azt tegyék, amit szeretnének. Innentől kezdve egy fölöttük hatalmaskodó rendszer volt az, ami megszabta ezeket, illetve életük számos pontját. Mindenkinek, ha akarta, ha nem, kolhoztaggá kellett, hogy váljon és bárminemű előrejutást a szovjet hatalomhoz való kapcsolat határozott meg.

---

⁹¹ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

⁹² VEHEs – MOLNÁR D. – OSZTAPEC – OFICINSZKIJ – TOKAR – FEDINEC – CSERNYICSKÓ: 2011. 119.

⁹³ OFICINSZKIJ Román: *Kollektivizálás*. In: FEDINEC – VEHEs (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.274.

III. FEJEZET

A HARANGLÁBI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETE A KOLLEKTÍV EMLÉKEZETBEN

Kárpát-Ukrajna fenyegető megszállása a Vörös hadsereg által félelmet és pánikot váltott ki a lakosság körében. A magyar lakosság egy része, így reformátusok is Magyarországra menekültek.⁹⁴

A szolgálati helyüket elhagyó kárpátaljai lelkészek létszámát illetően az írott forrásokban nagy a bizonytalanság. Horkay Barna szerint a több mint 100 tagú lelkészi kar 1944 végére kevesebb, mint a felére csökkent. Gulácsy Lajos szerint 100 lelkészből 40 menekült el. A konventi és egyházkerületi adatok alapján Kárpátaljáról 24 lelkész/segédlelkész menekülése igazolható.⁹⁵ A vezetőiktől megfosztott reformátusok egy emberileg tekintve elképzelhetetlen csodára vártak, ahogy egy névtelen szerző 1946-ban bírálólag megjegyezte az egyház érthetetlen várakozását. Valósággal megbénították a felmerülő problémák az egyház cselekvőképességét.⁹⁶

Az átvonuló hadseregek konfiszkalásai miatt a településekről teljesen eltűntek a lovak, az ökrök és a szekerek. A lelkészek a gyülekezeteik között nagyobb részt gyalog közlekedtek. Megszűnt a lelkészek számára korábban folyósított államsegély. A gyülekezetek teljes vagyontöredéke és a tagok általános elszegényedése nagyon megpróbálta a gyülekezetek teherviselését.⁹⁷

A megszállás után az állami hatóság megnyugtatta az egyházat és engedélyezték addigi munkájuk folytatását. Az egyházi élet mértékét azonban ők határozták meg. Az egyház tevékenysége a templomi istentiszteletekre és a temetésekre korlátozódott. Az istentiszteleteket általában zavartalanul megtarthatták. Gyülekezeteken kívüli tevékenységet azonban lelkésztalálkozókat, egyházmegyei gyűléseket és konferenciákat már nem engedélyezték. Az 1946. évi jelentés szerzője azzal számolt, hogy a jövőben a gyülekezési tilalom még szigorúbb lesz. Viszont a lelkészek hangsúlyozták, hogy a misszió éppen ilyen körülmények között rendkívül fontos, minden percet ki kell használni, amíg nem késő. Ezért fokozták evangelizációs munkájukat a gyülekezetekben és az ifjúság körében.⁹⁸

Az 1941-es népszámlálási adatok szerint Harangláb lakosságának 88,03% volt református, ami számszerűsítve azt jelenti, hogy a 493 főből 434 tartozott a református egyházhoz.⁹⁹

A mostani református templom területén ekkor egy hosszú épület állt, amelyben a parókia és az iskola foglalt helyet: „*Ott vót egy nagyszoba és az vót az iskola, oda jártunk iskolába, délig a kisebbek,*

---

⁹⁴ Fritz PEYER-MÜLLER: „*A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között-kitekintéssel a jelenre*”. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya. Budapest, 1994. 388.

⁹⁵ FODOR Gusztáv: *A Kárpátaljai református egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában*. In: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában*. Beregszász, 2016. 178.

⁹⁶ Fritz PEYER-MÜLLER: 1994. 388.

⁹⁷ FODOR Gusztáv: 2016. 182.

⁹⁸ Fritz PEYER-MÜLLER: 1994. 389.

⁹⁹ *Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941)*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000. 77.

délután a nagyobbak.”¹⁰⁰ Erről a helységről, azért fontos említést tennünk, egyrészt mert itt lakott az akkori haranglábi lelkipásztor, Pói József, másrészt ez volt többek között az az épület, amelyet a szovjet csapatok, miután bejöttek szétromboltak, felforgattak: „Aztán, mikor bejöttek az oroszok szíje hánytak mindent a katonák, mi meg, mint pulyák, mentünk szedtünk könyveket, meg ki mit, mivel mindent elszórtak a paplakásba.”¹⁰¹ A házban lévő tárgyakat, bútorokat elárverezték¹⁰² majd a parókia épületéből előbb klubbot, később pedig könyvtárat alakítottak ki.¹⁰³ Illetve még földet is elvettek a gyülekezet tulajdonából.¹⁰⁴

A parókia szétrombolásával nem elégedtek meg, több tárgyat is elkoboztak az egyháztól, ami már nem került sosem vissza, csak a gyülekezeti tagok buzgósára réven szereztek be újakat az elkobzott tárgyak pótlására. „Elvitték a paptól az Úrvacsora abroszokat, serleget, amibe bort szokták önteni. Mindent elvittek, úgy szerezgettek, a serleget, az egyiket Zápszonyból adták a másikat magyarból, mert Póinak magyarba voltak testvérei. Ott szerezte az abroszokat. Hajdu Károlynak a szülei meg Amerikába vótak és vót nekik ilyen abroszok, mint a Kövesdi abrosz, hát azok adtak az Úr asztalára. Aranyfüstös ecsettel pedig bele írták, hogy ki ajándékozta.”¹⁰⁵

A parókia szétrombolása után a tiszteletes nem tért vissza sosem, hanem a gyülekezeti tagoknál volt elszállásolva. A gyülekezet szívéen viselte lelkipásztora sorsát, ez kitűnik egyrészt abból is, hogy szálláshelyet és ételmezt biztosítottak számára, illetve abból is, hogy gondozták betegségében. Minden egyes interjúalany beszámolt arról, hogy nagyon beteg volt, viszont az egyik pontosan tudta, hogy mi volt a baja, hiszen az ő édesanyjánál is lakott. Tőle tudhattuk meg azt, hogy a tiszteletes szifiliszos volt: „Olyan rossz betegsége vót, szifiliszos vót, Dobos Etelka mosott mindig rá.”¹⁰⁶

Az élet furcsa firtora volt az is – derült ki az interjúkból – hogy pont annál a személynél élte le élete utolsó éveit, napjait, aki egy politikai ügy miatt nem mehetett Úrvacsorázni: „Vót agit párt, meg mindféle párt, de nagyapám nem állt a pap oldalára, édesanyám még lány vót és áldoztak, de nem áldoztatta meg anyámat, evégett nem voltak jóba, és hon halt meg? Ott édesanyámnál, mivel ott lakott nála.”¹⁰⁷ Ebben a házban halt meg, viszont a templomba ravatalozták fel.¹⁰⁸

A szovjetek bejövetele után vallásgyakorlás terén a legnagyobb változást a hívek számára az jelentette, hogy körülbelül három évig tiltva volt, hogy az akkori „kistemplomban” tartsák meg az alkalmakat: „Itt is vót egy kis templom, annyi vót, mint egy kis szoba, de Pói nem ott, hanem kint a

¹⁰⁰ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰¹ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰² Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰³ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰⁴ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰⁵ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰⁶ Lévi Ilona (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰⁷ Lévi Ilona (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹⁰⁸ Lévi Ilona (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

szabadba olvasta az ígét, egy darabig be vót zárva ez.”¹⁰⁹ Éppen a templomnak a kis mérete járult hozzá ahhoz, hogy újra kinyithatták és ismét tarthattak benne alkalmakat: *„De aztán, csak kinyitották, mert kicsi vót a templom és nem tekintették templomnak, hanem csak egy imaháznak.*”¹¹⁰

Az eddig legnagyobb történelmi sorscsapás alatt a kárpátaljai reformátusság lelki élete megújult. Megelevenedett az istentiszteletek és a biblia körök látogatottsága.¹¹¹ Ezt a hozzáállást tanúsították a haranglábi gyülekezet tagjai is, akik talán még buzgóbban és odaadóbb lelkesedéssel mozdultak az Isten ügyéért: *„Jártunk... ha félve is mentünk a templomba.*”¹¹²

Kárpátalja szerte 1946-ban elindult a református lelkészek letartóztatása, melyet minden esetben megelőzött a lelkészekről való adatgyűjtés az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Hivatala kárpátaljai nyomozó részlege által.¹¹³ Az interjúk alapján megtudhattuk azt, hogy a haranglábi gyülekezet lelképásztorát a letartóztatási hullám elkerülte. Pói József az 1940-es évek közepére már lassan 30 éve a gyülekezet vezetője, nagyon öreg és még az egészségi állapota sem kedvező. Ennek is köszönhető az, hogy őt elkerülte a szovjet rendszer megszorító intézkedése: *„Póit azért nem vitték el, mert már öreg vót, őt már nem lehetett alkalmazni sehova.*”¹¹⁴

Az interjúk hű alátámasztói a fentebb, a szakirodalom által leírtaknak, hiszen minden egyes interjú megerősítette azt a tényt, hogy ha nem is olyan szabadon, mint a szovjet hadsereg bejövetele előtt, de lehetett a falusi lakosságnak a vallását gyakorolni. Ez legfőképpen a templomba járásban nyilvánult meg, hiszen ez engedélyezve volt: *„Hát tudott lassan, működni az egyház.*”¹¹⁵

Az Istentiszteleti alkalmak, ha sokszor nehézkesen vagy félelmek és szorongatások árán is, de meg voltak tartva, viszont ez már a konfirmációs alkalmakról nem mondható el. 1947-ben két korosztály konfirmált együtt és ezután pedig egy hosszú ideig nem konfirmáltak a településen: *„1947-be a '33 - sokat, meg a '34-eseket, ezt a két korosztályt a pap mán megkonfirmáltatta, mi megkonfirmáltunk, utána már több fiatal nem konfirmált, már nem engedték, mi is áldozó csütörtökön konfirmáltunk. Legközelebb pedig, akkor volt itt konfirmáció mikor megint idejött egy másik pap, az meg már megint két korosztályt, de mi tőlünk fiatalabbakat megkonfirmáltatott.*”¹¹⁶

---

¹⁰⁹ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹¹⁰ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹¹¹ FODOR Gusztáv: 2016. 182.

¹¹² Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹¹³ FODOR Gusztáv: 2016. 183.

¹¹⁴ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹¹⁵ Baranyi András (1931), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹¹⁶ Karkuska Irén (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

Már az 1935-ben született fiataloknak már nem volt lehetőségük lekonfirmálni: „1935-ben születtem, de mi már nem konfirmáltunk.”¹¹⁷ Nemcsak a konfirmálás volt akadályoztatva ebben az időszakban, hanem a hittan oktatása is: „Négy osztályig tanultunk hittant, azután már nem tanultunk.”¹¹⁸

Összességében elmondható, hogy bár hatalmas megpróbáltatásokkal, félelmekkel és nehézségekkel teletűzdelt időszak volt ez, viszont a helyi egyházközség tagjai továbbra is minden alkalmat megragadtak, ami lehetőséget biztosított számukra hitük gyakorlására.

---

¹¹⁷ Baranyi Olga (1935), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

¹¹⁸ Baranyi Júlia (1934), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

IV. FEJEZET

A DONBÁSZI MUNKASZOLGÁLAT A HARANGLÁBI VISSZAEMLEKEZÉSEK TÜKRÉBEN

Szovjet-Oroszországban már a bolsevikok hatalomra kerülését követően a gazdaságpolitika egyik fő jellemzője volt a hatalmas munkaerő-toborzás, ami a szovjet állam tervgazdálkodásra épülő politikájának állandó eszközévé vált. Az agitációs propaganda révén ezt egy önkéntes tömegmozgalomnak hirdették meg, viszont a színpalak mögött ott rejtett a kényszerítés eszköze is.¹¹⁹

Ezt az eljárást bevetették Kárpátalján is. Egyes vélemények szerint a málenkij robot után ez volt a második deportálási kísérlet Kárpátalján, melynek áldozatai túlnyomórészt tizenéves magyar fiatalok voltak.¹²⁰ A már előzőleg felhívott fiatalokkal igyekeztek aláíratni egy önkéntes munkavállalásról szóló dokumentumot, amivel azt kívánták elérni és egyben bizonyítani, hogy a fiúk önként utaznak a szénbányákba dolgozni.¹²¹ Kárpátaljáról mintegy tizenkétezer fiatalat kényszerítettek a donbászi (Donyec-medencei) iparvidékre, mivel Kárpátalja a Sztálini (Donyecki) Munkaközponthoz tartozott, ahonnan Horlivka, Jenakijev, Krasznoarmijszk és Dzerzsinszk munkaiskoláiba irányították a fiatal „önkénteseket”. Itt kegyetlen munka- és életkörülmények között uralkodtak. A háború utáni újjáépítés során különösen a Donbászi terület igényelt jelentős számú munkaerőt. A Szovjetunió szénipari fellegráinak számító Sztálin és Vorosilov (ma Donyeck és Luhanszk) megyékbe toborozták ugyancsak tanoncoknak a kárpátaljai fiatalokat.¹²²

Ezután legtöbb esetben fél évig FZO-iskolába (Fabricsno- Zavodszkoje Obucsenije, vagyis üzemi gyári oktatás) kellett járniuk.¹²³ Ezekben az iskolákban tömegszakmákra képezték ki a fiatalokat. A tanintézetek a szénipari, bányászati, kohászati, kőolajipari, építő és egyéb vállalatok keretében, 1940 és 1958 között működtek.¹²⁴ 1946 és 1947 között, mindössze egy év alatt számos FZO-iskolát építettek a Donbász-környéki nagy bányavárosokban: Horlivkán 6-ot, Jenakijevon 3-at, Krasznoarmijszkban 1-et és Dzerzsinszkben 1-et.¹²⁵

1947 első felében kezdődött meg a kárpátaljai fiatalok toborzása, de már az első alkalomnál nyilvánvalóvá vált, hogy a behívásra nem mindenki jelentkezik önkéntesen, sőt vannak olyanok is, akik megtagadják a behívó átvételét. Azok közül, akiket sikerült Donbászra irányítani, több százan szöktek meg útközben is. Akik pedig útközben nem tudtak megszökni, hanem elérkeztek Donbászra, azok a

¹¹⁹ OFICINSZKIJ Román: *Munkaerő-toborzás a Donbászra*. In: Fedinec – Vehes (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 251.

¹²⁰ CSANÁDI György: 2004. 202.

¹²¹ KOVÁCS E: *Élőlátók*. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993. 107.

¹²² OFICINSZKIJ Román: 2010. 251.

¹²³ CSANÁDI György: 2004. 202.

¹²⁴ OFICINSZKIJ Román: 2010. 252.

¹²⁵ ДАЗО, Ф.195., оп.23., од.зб. 59., 161. Közli: ДОВГАНІЧО. Д. – ХЛАНТА О. В. Переслідування молоді за втечі зі шкіл ФЗН та за антирадянську пропаганду у військових частинах. Реабілітовані історією. Закарпатська область. Ред. кол. під кер.: РІЗАК, І.М. ВАТ «Видавництво Закарпаття», Ужгород, 2003. 111.

tűrhetetlen életkörülmények miatt döntöttek úgy, hogy megszöknek, vállalva ezzel a bujdosást. Mindazokat, akiket szökés közben elkaptak, többek között rendszerellenes tevékenységgel is vádolták, melynek az volt a következménye, hogy sokakat elítéltek és börtönbe zártak.¹²⁶

1948-ban tovább, még nagyobb mértékben folytatódott a mozgósítás. Ennek értelmében 3,5 ezer 18-19 éves fiatal kellett mozgósítani és a sztálini (donyecki) területre küldeni.¹²⁷ Szovjetunió minisztertanácsa rendelete szerint Kárpátaljáról 1948. október 15-30-ra további 500 főt a vorosilovgrádi (luhanszki) megyébe irányított.¹²⁸ A szovjet vezetés figyelmeztette azokat a vezetőket, akik a mozgósítással foglalkoztak, hogy havonkénti kimutatást küldjenek a széniparba és a bányaeépítkezésekbe elküldött munkások számáról.¹²⁹

A tűrhetetlen körülmények a rossz bánásmód, a munkabalesetek, a szökések, az elítélések következtében még máig sem tudjuk pontosan, hogy hányan estek áldozatul ennek a példátlan akciónak.¹³⁰

Falunkat a donbászi munkaszolgálat oly mértékben érintette, hogy a még élő megkérdezettek elmondása szerint 18-20 főt vittek el Donbászra. Mára már az akkor elvitt 18-20 főből csak három személy, Gerő Balázs (1927), Baranyi Béla (1928) és Baranyi András (1931) él. Ők mind hárman haranglábi születésű, magyar nemzetiségű özvegy emberek.

IV.1. Az elhurcolás körülményei Haranglábról

Az interjúkban elmondottakból kitűnik, hogy a Haranglábról Donbászra elvittek mind fiatal, épp katonakötelessé váló fiúk voltak: „[...] ilyen katonaköteles vótam, ilyen 20-21 éves, de mán vinni kellett vón katonának, de hogy az oroszok bejöttek nem vittek nem vótunk megbízva katonának”.¹³¹ A községben is megfigyelhető azonban a katonaköteles kort még messze el nem érő fiatalok elhurcolása, akik tulajdonképpen még gyermekek voltak: „Akkor még alig maradtunk le az iskolából, mán a 8 osztályt kijártam”.¹³² A másik két megkérdezett pedig már a kolhozban dolgozott.

A Donbászra elhurcoltakat különböző időpontban vitték el. Az egyik interjúalany nem jól emlékezett arra, hogy mikor vitték el, mert az mondta, hogy „Októberbe vittek el, '44 őszin”¹³³ viszont ez nem lehetséges, mivel 1947-től kezdődött a munkaszolgálatra való elvitel. Azonban a fentebb leírt

---

¹²⁶ ОФІСІНСЬКІЙ Роман: 2010. 252.

¹²⁷ ДАЗО, Ф.195., оп.1., од.зб. 78., 10-13. Közli: ДОВГАНІЧО. Д. – ХЛАНТА О. В. 2003.110.

¹²⁸ ДАЗО, Ф.195., оп.1., од.зб. 70., 45. Közli: ДОВГАНІЧО. Д. – ХЛАНТА О. В. 2003.110.

¹²⁹ ДАЗО, Ф.195., оп.1., од.зб. 70., 48. Közli: ДОВГАНІЧО. Д. – ХЛАНТА О. В. 2003.110.

¹³⁰ CSANÁDI György:2004.202.

¹³¹ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹³² Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹³³ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

adatok alapján tudjuk, hogy ő 1927-ben született és 20-21 éves korában vitték el, nem 1944-ben, hanem 1947-ben. Egy másik személyt „November 10-ke fele, úgy gondolom '49 be” vittek el.¹³⁴A harmadik adatközlő már nem emlékezett arra, hogy mikor is vitték el. Haranglábról Donbászra az elmondottak alapján körülbelül 18 személyt hurcoltak el. Két visszaemlékező pontosan tudta, hogy hányan vettek részt a faluból munkaszolgálaton. Elmondásuk alapján, 1947 őszén: „Hát vagy 12-től, 12-en vótunk, van fénykép is”¹³⁵ (lásd: 4. sz. melléklet). 1949-ben pedig: „A falubú hatan vótunk, innet Haranglábrú”.¹³⁶Arra is pontosan emlékeztek, hogy hogyan, milyen körülmények között gyűjtötték össze őket Haranglábban. Emlékezeteik tükréből kitűnik az, hogy mind hármójukat különféle behívó nélkül vitték be a helyi irodába, s behívásukat a hatóságok a katonakötelesség teljesítésével indokolták meg: „Úgy szedtek össze, mint katonának úgy tényleges szógálatra”.¹³⁷Haranglábról aztán átszállították őket Bótrágyra, s Bótrágyról pedig mindegyikőjüket Beregszászba szállították, ott pedig a régi megyeudvaron belül¹³⁸ gyűjtötték össze őket. „Beregszászba ott a templomná vót egy helyiség abba szedtek össze, abba vótunk 1 nap meg 1 éjszaka”.¹³⁹ Arra a kérdésre, hogy milyen módon szállították el őket a gyűjtőhelyre két megkérdezett esetében megegyezett a válasz. Válaszuk szerint őket Beregszászba tehervonattal vitték el. A harmadik személynek pedig ez volt a válasza: „Beregszászba vittek be innnen szekeren”.¹⁴⁰Az út közbeni erőszakot illetően, a válaszok alapján azt lehet megállapítani, hogy nem alkalmaztak: „Olyan erőszak vót csak hogy menni kellett”.¹⁴¹

A további útvonal esetében is különböztek a válaszok, hisz a megkérdezettek közül két személyt Munkácsra szállítottak: „Oszť akko' onnet mán Munkácsra vittek, Munkácson bevagonérozťak, ott átaladtak, annak, aki jött Sztalinszkij oblaszbú oszt mán egyenesen úgy vittek oda fizió iskolába,”¹⁴²egyét pedig Szolyvára vittek Beregszász után: „Beregszászbu mentünk Szolyvára, onnen meg vittek tovább”.¹⁴³ Az érintettek közül ketten tudták azt, hogy Munkácsra viszik őket, a végállomásról azonban nem volt

---

¹³⁴ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹³⁵ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹³⁶ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹³⁷ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹³⁸ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹³⁹ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴⁰ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴¹ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴² Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴³ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

tudomásuk. Az egyik visszaemlékező szerint: „*Dehogyan tudtuk, ha tudtuk vón, egyse ment vón, én sem mentem vón*”.¹⁴⁴ Aztán Munkácsról tehervonaton egészen Donbászra szállították az embereket, s ezen az útvonalon már megjelentek az erőszak alkalmazásának az eszközei, mivel arra a kérdésre, hogy milyen módon szállították az embereket Donbászra az egyik interjúalany így válaszolt: „*Hát erőszakkal, hazugsággal*”.¹⁴⁵ A végállomás az egyik megkérdezett esetében Donbász,¹⁴⁶ a másikéban Sztalinó,¹⁴⁷ a harmadikéban pedig Vorosilográd, Luhanszk¹⁴⁸ volt.

Teljesen különböző választ adtak arra a kérdésre, hogy tudtak-e valaki olyanról, aki valamilyen módon el tudta kerülni a donbászi munkaszolgálatot. Volt olyan, aki egyáltalán nem értesült és nem tudott ilyenről: „*Nem tudom úgyi mer engem elvittek, hogy aztán a többit minnek nem hozták, azt mán nem tudom*”.¹⁴⁹ Más vélemények szerint előfordult, hogy sikerült elkerülniük az elhurcolást egyeseknek: „*Karkuska Jani se jött, itthon maradt, mert meg lett neki súgva, megtudta, hogy nem katonának visznek, oszt nem jött, nem mentek értek karhatalommal*”.¹⁵⁰

A kárpátaljai magyar férfiak donbászi munkaszolgálatra vitelének az okát is másban látták az interjúalanyok. Az egyik személynek nem volt érthető, és nem volt tisztán látható az, hogy mi is lehetett ennek az oka és mi állhatott a háttérben, mivel azt válaszolta, hogy ennek az okát nem lehet megmondani”.¹⁵¹ Az egyik személy sok kérdés estében nem tudott különbséget tenni a málenkij robot illetve a donbászi munkaszolgálat között, vagy éppenséggel keverte őket. Ez kitűnik az erre a kérdésre adott első válaszában is: „*Hogy lehetne ebbe politizálni, űk kerítsék meg, hogy ki vót ennek az elindítója. Háromnapi munkára, és aki nem megyen az apját vagy a családfő apámékat, akkor megölik, háromnapi munkára vitték, három nap múlva haza engedik, na de aztán később megtudták, hogy hova viszik, itt bujkáltak össze vissza mezőn, oszt majd oszt karhatalommal vitték Beregszászba Beregszászba Munkácsra mán puskával késérték.*”¹⁵² Az, hogy sok kérdésnél említette a málenkij robot eseményeit az abból a benne lévő megrázkódtató emlékekből fakad, amit át kellett élnie, amikor az ő édesapját is

---

¹⁴⁴ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴⁵ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴⁶ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴⁷ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴⁸ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁴⁹ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵⁰ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵¹ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵² Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

elvitték. Végül – különbséget téve az 1944-es és 1947-es elhurcolás között – a következő indokát jelölte meg az adatközlő a donbászi munkaszolgálatnak: *„Hát annak az vót a célja, hogy vigyen minket a bányába, Nyikitóvka, Horlivka, Rumjancova”*.¹⁵³A harmadik alany a magyarok iránt táplált bizalmatlanságban látta az okát annak, hogy elvitték a magyar férfiakat munkaszolgálat teljesítésére: *„A magyar fiúk nem vótak megbízhatók, mikor az oroszok bejöttek, mer ezek azt mondták ezek a ruszinok, hogy banderek vagyunk, oszt közbe ük vótak”*.¹⁵⁴Az interjúkból egyöntetűen kiviláglik az, hogy a hatóságok nem tájékoztattak senkit és nem indokolták meg azt, hogy miért is viszik el az férfiakat Donbászra.

IV.2. Donbászi „mindennapok”

A helybeni összegyűjtés és a többnapos kényelmetlen marhaszállító vonaton való zötykölődés után, megérkezve Donbászra elkezdődött a munkára való felkészítés. Ezt a felkészítést a FZO (Fabricсно- Zavodszkoje Obucsenije, vagyis üzemi gyári képzés) iskolák keretein belül hajtották végre. Itt a fiatalok szénipari, bányászati, kohászati, építőipari szakmák terén sajátíthattak el valamiféle tudást, majd pedig munkára fogták őket az adott szakmában.¹⁵⁵

Az Harangláról donbászi munkaszolgálatra elvittekkel sem történt ez másként. Ők is részesültek gyári-üzemi képzésben. Mind hármójuk esetében más és más volt az az idő, amit FZO-iskolában töltöttek. A legkevesebb idő, amit a gyári – üzemi képzésben töltöttek a haranglábi megkérdezettek közül, az három hónap volt: *„Hát igen elvittek oszt akko három hónapig FZO-ba vótunk, letelt a három hónap, addig iskolán vótunk, de közbe mentünk a sahtába is tanétottak benniünköt”*.¹⁵⁶Egy másik haranglábi volt munkaszolgálatos hat hónapig volt FZO-iskolában: *„Hat hónap, öt oszt mán lett saját munkám”*.¹⁵⁷A legtöbb időt pedig, amit FZO-iskolában töltöttek az egy év volt: *„Egy évig vótam fiziós iskolába. A másik évet meg töltöttem a csurmába”*.¹⁵⁸

Az interjúkból kitűnik az, hogy a visszaemlékezők Donbászon nem változtatgatták a helyüket, mindvégig, míg ott voltak egy helyen tartózkodtak. Két munkaszolgálatos egy-egy évet töltött Donbászon és a harmadik személy pedig: *„Letőtöttem egy évet, de nem egészen, mer elszöktünk”*.¹⁵⁹A

---

¹⁵³ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵⁴ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵⁵ ДАЗО, Ф.195., оп.23., од.зб 59., 29. Közli: ДОВГАНІЧО. Д. – ХЛАНТА О. В. 2003.111.

¹⁵⁶ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵⁷ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵⁸ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁵⁹ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

Donbászson végzett munkájukat tekintve két személy, persze nem egy időben és nem egy helyen, ugyanolyan munkát végzett. Mindketten a bányában, dolgoztak, mint fűrés. A harmadik személy pedig legfőképp gyárban dolgozott.

A FZO-iskola befejezése után – megkezdve hivatalos munkájukat – úgynevezett elszámolási könyvet (lásd: 5. sz. melléklet) kaptak, amelyben rögzítették a bedolgozott napok számát és az érte járó fizetséget.¹⁶⁰

A munkáért való pénzbeli juttatásról mindhárman úgy vélekedtek, hogy nem volt mindig egyforma s nem mindig kapták kézhez, mivel megtörtént az is, hogy a „*A fizetést levették a kosztra, vót sztolova a hova mentünk*”.¹⁶¹ A fizetést teljesítmény után kapták, ami alapvetően nem volt rosszelviselhetlenek: „*Vót olyan, aki ott is maradt, nem vót ott rossz kereset, csak itt még addig nem láttunk sahtát ugvi, mer magángazdálkodás vót, a mezőn vótunk ott meg a föld alá le 120 méterre*”.¹⁶²

Abban megegyezett a visszaemlékezők véleménye, hogy kaptak ennivalót, viszont abban már nem, hogy elegendő volt-e az a mennyiség, amit ott adtak. Volt, akinek ez elég volt: „*Na, kinek hogy, nekem elég vót, én nem is ettem meg jóformán a másodikat, az első borscs leves vót legtöbbször a második meg mán kása miféle vót.*”¹⁶³ Viszont volt, akinek messzemenően nem voltak elegendőek az adagok: „*Hát nem vót elegendő, de muszáj vót megérni vele, vót ott még luhús is mindenféle, meg kellett enni, mert éhesek vótunk*”.¹⁶⁴Előfordult az is, hogy csak addig kaptam ennivalót, míg FZO-iskolába jártak: „*Hát addig kaptunk, míg iskolába, ót mán saját magunk vettünk magunknak. Azt nem mondhatta, hogy nem eleg, hát annak nem lehetett többet enni csak amennyit adtak*”¹⁶⁵

A tisztálkodási lehetőség Donbászson szinte minden nap biztosítva volt, amire nagy szükség is volt lévén bányászati munkát láttak el. Az interjúk nagy távolság és a megszorító rendszer következtében arról tanúskodnak, hogy eleinte nem volt lehetőség kapcsolattartásra a családdal: „*Előbb nem volt aztán küldtünk, ilyen három sarokra összetűrt... oszt azzal tudattuk haza, eleinte nem tudták, hogy merre mentünk, hogy hon vagyunk*”.¹⁶⁶Később viszont már lehetett írni a családnak levelet és ezzel a lehetőséggel minden Haranglából ott levő élt is: „*Lehetett írni levelet*”¹⁶⁷ „*Mán akkor levelet lehetett*

---

¹⁶⁰ Baranyi András magántulajdonában lévő „Elszámolási könyv”

¹⁶¹ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁶² Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁶³ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁶⁴ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁶⁵ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁶⁶ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁶⁷ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

írni”.¹⁶⁸Csak a levélváltás lassúságára volt panasz: „Level által beszélgettünk csak, de egy hónapig jött a posta, sokáig jött nem úgy, mint most, megnyomok egy gombot oszt már beszélhetek”.¹⁶⁹Arra is volt példa, hogy nem csak levelet, hanem postacsomagot is küldtek onnan: „Még küldtem is onnet cukrot, mer itt nem vót akkok”.¹⁷⁰

A munkaszolgálatosok nemzetiségi összetételére rákérdezve adott válaszok jól tükrözik azt a tényt, hogy ez az esemény milyen nagymértékben érintette Kárpátalja férfi lakosságát, és hogy e mögött a cselekménysor mögött megbújt a szovjet hatalom tudatos politikája és nagyfokú erőszak demonstrálása. Hisz mindenki előtt nyilvánvalóvá vált az, hogy vagy csak kis mennyiségben, vagy egyáltalán nem volt más nemzetiségű ott velük a munkaszolgálaton. A kérdésre adott válaszok a következők voltak: „Az oroszokat nem hozták innen oda, ott csak magyarok, a magyarokat akarták irtani, vagy mit akartak, azt keressék meg, azt kéne megkeresni aki elindította”,¹⁷¹ „Vótak lebergiek is vótak, de ezek a huculok ezek kevesen vótak, nagyon kevesen vótak, legtöbb magyar vót, Kárpátaljárú, vótak Ukrajnábúl is, de nem annyi sokan, Kárpátalját meg huzogták akkor is”,¹⁷² „Hát odavalók, meg hát idevalók is vótak Kárpátaljárú Haláborrú vót kettő velem, a többi meg odavalók vótak, Sombúl is vót velem kettő.”¹⁷³

Az adatközlők közvetlen környezetében voltak megbetegedések, sőt még halálesetek is, ami többnyire a bányák rossz állapotának volt betudható, ami miatt gyakoriak voltak a bányabeomlások: „Vót még olyan is, hogy meghalt,”¹⁷⁴ „Vót ott minden nap baleset, mer hát kire mi esett rá”.¹⁷⁵ Viszont interjú alanyok egyike sem volt beteg a munkaszolgálat ideje alatt: „Én hál’ Istennek nem vótam beteg még itthon se, háromszor voltam operálva itthon nem ott.”¹⁷⁶ „Nem sebesültem én meg, nekem hál’ Istennek nem vót semmi bajom”.¹⁷⁷Ezen kívül volt olyan válasz is, ami azt tükrözte, hogy nem csak,

---

¹⁶⁸ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁶⁹ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷⁰ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷¹ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷² Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷³ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷⁴ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷⁵ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷⁶ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷⁷ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

hogyan beteg nem volt, hanem túlélve mindezt a szörnyűséget még most is jól van és nincs nagy betegsége: „Hát én nem vótam beteg sose, most is élek még, még most se olyan nagy bajom van”.¹⁷⁸

A munkaszolgálat alatt az interjúalanyok elmondása szerint nem verték meg őket. Bár a verés nem volt túl gyakori, a szigorúság annál inkább erőteljesen megnyilvánult: „Nem vertek csak szigorúság vót”.¹⁷⁹

Az egyik interjúban többször is elhangzik az, hogy a Donbászra való emberek nem kedvelték a Kárpátaljáról oda érkezett munkaszolgálatosokat és még az is szerepel az interjúban, hogy köze volt ennek is abban, hogy ők elszöktek: „De különben nem nagyon szerettek az ott valók, nekünk el kell szökni”.¹⁸⁰

IV.3. A szökés körülményei

Áldozatul esve a szovjet rendszer tudatos, a kárpátaljai magyar közösség meggyengítésére irányuló politikájának, távol a családtól, az otthontól, szigorú és sokszor könyörtelen körülmények között sokakban felmerült a szökésnek a gondolata. Ez a gondolat tetté is érett már az első adandó alkalommal, hiszen az interjúkból megtudhatjuk azt, hogy mindhárom alany megszökött a donbászi munkaszolgálatról.

A szökésnek az okai különbözőek voltak. Volt, aki azért vállalta a szökésnek minden hányattatott körülményét, mivel megtudta, hogy otthon árvíz van: „Írták itthonrú, hogy árvíz van, elvitt mindent, akkor menjünk haza, akkor meg mi elszökdöstünk, de mán ott is fűjták ahon elfogtak, hogy tudják, azt mondja, hogy árvíz van”.¹⁸¹ Illetve volt olyan is, akinek már járt volna szabadság, de mégsem adták meg, ezért hát nem túrva az igazságtalanságot felbátorodott és elszökött: „Mán szabadságot nem adtak, oszt mer járt vón szabadság, oszt úgy jöttem haza ott hagytam, oszt eljöttem haza, járt vóna szabdság, hát én nem kérezkedtem, hanem vettem jegyet felötöztem oszt jöttem vonatta, megszöktem, mi csináltam vón ha nem engedtek, ha nem adtak szabadságot”.¹⁸²

---

¹⁷⁸ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁷⁹ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸⁰ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸¹ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸² Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

Miután megvoltak a szökésnek az okai és elérkezett a megfelelő pillanat, ezt kihasználva, aki csak tudott elindult szökni. A szökés sosem tartozott a stressz mentes és veszélytelen cselekmény sorozathoz, ez az interjúban is beigazolódik. Minden interjú jól szemlélteti azt, hogy mennyi hányattatáson és nehézségen kellett magukat átküzdeni, hányszor kellett hideg vagonokban vagy épp a szabad ég alatt a búzatáblákban megbújni, vagy aludni, hányszor kellett még az életüket is kockáztatni, mivel ha útközben észrevették és megtalálták a Donbászáról szökötteket, rögtön visszaigazították őket oda, ahonnan eljöttek.

Ezeket a nehézségeket hányattatásokat legjobban az interjúban adott válaszokkal lehet szemléltetni. Az egyik interjú alany nagyon hosszan és részletesen tudta visszaidézni szökésének a történetét: *„Mi nem ültünk fel a vonatra, az állomásba, mikor a tehervonat kiindult a szénnel, oszt akkor a szenes vonatnak ódalát elkaptuk mert az még az állomásról kiindult, mert ott is úgy vót mint itt, mert Bátyun van az, hogy a személyvontra felülsz, a tehervonat meg kin van egész Szernye alatt lassan indult, ahogy megindult, mi meg innét is ugráltunk felfele meg onnat is. Addig jöttünk, ameddig hozta a szenet, egyszer Dnyetropetrovszkiig jöttünk, ott takarosán átal vitt az átjárón ott vót milicista, takarosán a vonat megállt, elosztották, az egyik vonat erre megy a másik amarra, a szenes kocsi még jön, még nem jött Kárpátaljára. Ott kikopoztak, fényképet, pénzt mindent elszedtek tülünk, oszt felültettek a személyvonatra oszt elküldtek vissza, nem mentünk, hanem a másik vonattal visszajöttünk, vagy másik irányba jöttünk, akkor jöttünk Pétervárnak, onnat is visszaküldtek, oszt jöttünk Harkovnak. Harkovba át kellett szállni, de megéntelen be kellett menni az állomásra, mi megéntelen ott leszálltunk oszt az egyik ódalon háltunk valami izénél vagonok élén, de ott már vótunk 4-5-en valami kis hídon jöttünk átal, osztán Kijeven túl, osztán ott megint úgy csináltunk. Felültünk, az már elhozott Munkácsra, egy vonatba homokot hozott, osztán azt mondta, hogy mikor befele jövünk Munkácsra ott lesz egy árpa tábla osztán a vonat megáll ű kinyitja az ajtót, ne egyenest ugráljunk ki, mikor ű tovább megy, hogy hát ugyi bajba ne kerüljön, na onnen megént jöttünk szökve, úgy jöttünk. Onnet bementünk Lányfalvára, Csikósra, onnet haza. Na elébb hazajött a hirunk , mint mi, mivel nyúlra vadásztak, osztán na Hidi Ernő szaladt haza , hogy jönnek Béláék haza”.*¹⁸³

Az interjúalanyokból csak egy olyan személy volt, aki egyedül indult el szökni, míg a másik kettő több társával szökött: *„Hárman szöktünk meg, de annyi milícia vót, hogy csak minket keresgettek ott. Minden állomás teli vót miliciával a Donbásziakat keresték”,*¹⁸⁴ *„Hát hárman jöttünk, Pető Béla, meg én, meg Lévi Kálmán, de űköt itt Munkácson megint elvitték be a milíciára”.*¹⁸⁵

---

¹⁸³ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸⁴ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸⁵ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

A haranglábiak a szökésük során nem kaptak senkitől semmilyen segítséget: „*Há milyen segítséget adtak vón, nem adtak ott senkinek segítséget, úgymint máma*”¹⁸⁶ *Ki segített vón? Mikor azon vótak, hogy nyomoztak, kerestek bennünköt aztán elfogdostak*”.¹⁸⁷ S ők sem adtak semmilyen segítséget senkinek: „*Nem segített senki, nem szabad vót szökni, hát én nem segétem, összebeszélünk, oszt eljöttünk, az úton meg szijeavartak bennünköt*”.¹⁸⁸

IV.4. Hazatérés, beilleszkedés

A szökésnek minden kínját keservét átélve végül is haza tudtak jutni a munkaszolgálatosok, viszont itthon sem várta őket teljes szabadság és biztonság. Ugyanis itthon is kellett még jó ideig bujkálniuk, mivel Haranglábban is voltak a szovjetrendszerhez igen lojális, mindent látó és tudó besúgók, akik csak arra vártak, hogy mikor szólnak egy olyan elvétett szót vagy tesznek egy lépést a bújtatók, melyből meg lehet tudni, hogy hol vannak a hazaszököttek.

Előfordult az, hogy ki tudták játszani ezeket a besúgókat, viszont megesett az is, hogy nem. Az egyik interjú alanyánál az utóbbira volt példa: „*Én bementem Nikszonékná, fontak vagy varrtak a jányok osztán ott háltunk a pajtába, oszt Estók Pali bátyám meg olyan vót, vadász puskája vót, osztán valaki bejelentette, hogy ott vagyok benn. Pali bátyám bejött kinyitotta az ajtót osztán intett, hogy menjek ki csak. Kimegyek oszt ott két katona felütte az izét, és világított, oszt a törvény nevébe felkértek, kezemet tegyem hátra oszt elkésértek az őrségre, a hatráörökhöz. S másnap elvittek Bátyúra, Bátyúrú fel a vonatra, oszt vissza oda és elítéltek. Ott vagy itt Beregszászba. Egy évre ítétek. Le is töltöttem. A huszonheteseket, akik Volosinográdba vótak azokat két évre ítétek*”.¹⁸⁹

Egy másik munkaszolgálatost is ugyancsak elítéltek a hazatérése után, s majd véglegesen akkor jöhetett haza, amikor a letöltötte a rászabott börtön éveit: „*Mikor jöttem én haza? Akkor jöttem, miko letelt a két és fél év csurma idő és még kaptam 5 év kitiltást a Lembergi járásba Zolocseve kellet letölteni az 5 évet és csak akko lehetett vóna haza jönni. De vót itt egy jegyző, Kalinics, az ott lakott Berta nénédné, igen iszákos vót, akko meg a kolhoz adott sok bort a munkanapé a népnek, és elhívtuk magunkná, hogy majd ü megcsinálja, a testvére meg a vojenkomáton vót, azé vót, hogy az az kitiltást, 5 évi kitiltás itthon legyen ne Zalocsovón. Kellett jelentkezni a bíróná, adott vón munkát meg helyiséget,*

---

¹⁸⁶ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸⁷ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸⁸ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁸⁹ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

kvártéjt.”¹⁹⁰Válaszából kitűnik az is, hogy börtönben már sokkal nagyobb volt a szigorúság és a fegyelem. Erre utal az is, hogy nem írhattak akárkinek, akármit, mivel a börtönből küldött levelek nagy cenzúra alatt mentek át: „*Elítéltek utána mikor elszöktünk, akkor csak tábori kártya vót, és csak annyit lehetett ráírni, hogy megvagyok, élek, mer cenzúrázták a levelet, vizsgálták.*”¹⁹¹ *Látod most is sovány vagyok, de akko még 40 kila se vótam úgy dógoztattak bennünköt a csurmába*”¹⁹²

Hazatérésük után mind a hárman vissza tudtak illeszkedni abba a közegbe ahonnan egy-két vagy több évvel azelőtt elvitték őket: „*Vissza tudtam illeszkedni, akkor még nem kellett, menni, mint máma, ilyen papír olyan papír.*”¹⁹³ „*Hát bevitt engem az ucsaszkovoj Beregszászba oszt mondta, hogy bujkálok, én oszt mondtam, hogy nem bujkálok. Hát Zsanda vót az elnök onnet Beregszászba kitelefonált a milícia nacsálnik, hogy dógozók -é, hát mondta, hogy én dógozok, osztán ennyi vót az egész.*”¹⁹⁴

A donbászi munkaszolgálat ideje alatt történt dolgokról itthon, a hazatérésük után beszélhettek a hazatértek. Az a jellemző, hogy leginkább a szülőknek és egy szűkebb családi körnek mondták el az ott történt eseményeket: „*Hát épp a családnak megmondtuk, hogy nem jó hely vót, meg mit főztek, meg mit ettünk, de amúgy mit beszélünk vóna?*”¹⁹⁵ „*A szüleimnek, családnak, nem kérdezte akko senki utána*”¹⁹⁶S volt, aki azt válaszolta, hogy ő annak mondta el, „*aki kérde.*”¹⁹⁷

A szovjet rendszerre való utólagos visszatekintés nem volt egyértelmű. Az egyik visszaemlékező a szovjet vezetőket tette felelősség az átélt események miatt: „*Azt a fejesek csinálták, akkor is, meg most is.*”¹⁹⁸Egy másik adatközlő pedig a szovjet rendszert közepesnek ítélte meg: „*Hát ezt mán nem lehet megmondni, hát hogy tekintsek rá, közepes vót, rossz is vót, jó is vót.*”¹⁹⁹

Minden egykori, még élő munkaszolgálatosnak maradtak meg tárgyi emlékei a Donbászi munkaszolgálatról. Elmondásuk szerint birtokukba maradt több fénykép, levél, viszont amikor 2001-

---

¹⁹⁰ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹¹ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹² Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹³ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹⁴ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹⁵ Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹⁶ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹⁷ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹⁸ Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

¹⁹⁹ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

ben árvíz volt Haranglábban sok elkallódott belőle. S ami meg maradt az az egyik alany esetében az egy elszámolási könyv: „*Fénykép nem maradt nekem könyv az van nekem, amire a pénzt kaptam.*”²⁰⁰ Valamint több fénykép is megmaradt egy másik visszaemlékezőnél (lásd 6. sz. melléklet).

Az interjúk segítségével egy széles kép tárul elénk a donbászi munkaszolgálatról. Megtudhatjuk, milyenek voltak az elhurcolás, az ottani élet a hazaszökés és a beilleszkedés körülményei. S miután már bepillantottunk ebbe a széles látképbe, levonhatjuk az a következtetést, hogy ezek a fiatal fiúk, férfiak valóban áldozatok voltak, a szovjet rendszer áldozatai. Fiatalon, még nem önállósodottként, önállósulniuk kellett, mivel a rendszer úgy kívánta. Át kellett élniük a marhavagonokban való zötykölődést egy bizonytalan, még soha nem látott és nem ismert táj felé, ahol nem tudta senki, hogy milyen lesz, vagy egyáltalán lesz-e holnap. S mikor már megbizonyosodtak, hogy igen, lesz holnap, akkor a bányák rettentő mélységével kellett szembenézniük, ahol nap, mint nap veszélyben volt az életük. Be kellett érniük azzal az étellel és fizetéssel, amit kaptak, hiszen másra, jobbra nem volt lehetőségük. Meg kellett barátkozniuk azzal a tudattal, hogy a donbásziak nem nagy örömmel fogadták őket és azzal a tudattal is, hogy akármikor kárt is tehetnek bennük. Aztán, talán a legnagyobb kockázatot és veszélyt vállalták, azzal, hogy megszöktek és elindultak haza. A több napos vagy épp hetes szökés sanyarúságai és sokszor embertelen körülményei után hazaérve itthon sem érezhették magukat biztonságában a hazaváró családjuk szeretetében. Mivel itthon is, mint szökött rabokra leselkedtek és miután elfogták őket rögtön el is ítélték őket, kit egy, kit két vagy több évre. S majd csak miután átérték a börtönévek szörnyűségeit, azután térhettek vissza az otthonukba, már, aki visszatért. Az interjúkból kiderül az is, hogy ezek az évek nagy és mély nyomot hagytak az emberek életében és lelkében, amelyet ha nem muszáj, már nem is igen idéznek föl.

---

²⁰⁰ Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése, Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2016.03.04.

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen szakdolgozat a szovjet rendszer kiépülését vizsgálja Kárpátalja egy települése, Harangláb esetében.

A dolgozat négy fejezete a szovjet rendszer kialakulásának egy-egy szegmensét mutatja be a községben. A munka megírása során következtetésként vonható le, hogy Kárpátalja szerte, így Haranglábban is, a szovjet csapatok megjelenésével egy új fejezet kezdődött az emberek mindennapi életében. Erre az új fejezetre senki sem volt felkészülve, viszont annál hamarabb el kellett fogadni. Az új hatalom megléte számos nehézséget és megpróbáltatást hozott magával, mely közül sokakban a legmaradandóbb fájdalmat a málenkij robot okozta. Ez az esemény is nyilvánvaló jele volt a magyarság elleni fellépésnek a szovjet hatóságok részéről. A vizsgált időszakban fölöttébb nagy megpróbáltatásokon mentek keresztül a magyar közösség tagjai, akik bűnös nemzetnek, másodrangú állampolgárnak számítottak saját szülőföldjükön. Erről az egyik interjú alany nagy őszinteséggel beszélt: *„Sokat kellett a magyarságnak szenvedni, mikor az oroszok bejöttek. Mindig büdös magyar vót a neve, nem adtak rá becsületet. Ha valami nehéz munka vót, oda a magyarokat szorították. Amelyik épületeket a bomba lerombolt, mert Csapon nagyon sok ház és út lerombolódott, ezt mindet a magyarokkal csináltatták, az oroszokat nem szorították, mindig csak a magyar szorult.”*²⁰¹ Bár a félelem és a megrázkódtatás minden embert érintett a faluban, viszont a szovjet katonák erőszakosságának különösen ki voltak téve a fiatal lányok, akiknek emiatt sok esetben bujkálni és rejtőzködni kellett.

A szovjet csapatok megjelenését követően az egyik leglátványosabb intézkedés a kolhozrendszer kialakítása volt, ami magával vonta a magántulajdon felszámolását. Mindezt tette úgy, hogy semmiféle indokot nem adott a falusi lakosság számára. A kiépülő rendszer magáénak mondta mindazt, amit addig a falu lakossága egyen-egyenként megművelt, eltartott és birtokolt. Következtetésként levonható, hogy mindez a kényszer, a megfélemlítés, valamint a faluban élő hithű kommunista vezetők segítségével jöhetett létre.

A másik olyan intézkedés, amely nagyban sújtotta a település lakosságát, a donbászi munkaszolgálat volt. Az interjúk nyomán megtudhattuk azt, hogy körülbelül 18 embert vittek el és ebből három személy még jelenleg is él. Visszaemlékezéseikből egy átfogó képet kaptunk a donbászi munkaszolgálatról és mindennek tudatában számos következtetést vonhatunk le.

Következtetésként elmondhatjuk azt, hogy a donbászi munkaszolgálat a szovjet rendszer tudatos, a kárpátaljai magyar közösség meggyengítésére irányuló politikájának egyik része volt, és hogy a munkaszolgálatra elvittek mind áldozatul estek ennek a rendszernek. Az interjúkból összesítve kitűnik, hogy semmiféle behívó vagy különösebb indoklás nélkül sokszor kegyetlen körülmények között

---

²⁰¹ Gál Irén (1925), Harangláb, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.

elvitték a férfiakat, hogy az ő munkájuk révén újraépülhessen a háború után lerombolt Donyec-medence. Viszont a munka nem volt könnyű és nem is volt jól megfizetve. A csekély étel mennyiség, a rossz körülmények, a megszokottól eltérő és nehéz munkaforma, az otthontól távol eső hely idegensége szökésre készítette az ott lévőket. A szökés által számos nehézséggel, bujkálással, hányattatással kellett szembe nézniük. Miután ezeket átérték és hazatértek akkor sem lehettek biztonságba és nyugton, hiszen a szovjet rendszerhez hű besúgók várva várták, hogy leleplezzék hazaérkezésüket. Ezt követően elítélték és börtönbe zárták őket. Valódi hazatérésre és beilleszkedésre majd a csak börtönévek letöltése után volt lehetőség. Összességében az interjúk feldolgozása és elemzése által levonható az a következtetés, hogy a donbászi munkaszolgálat nagyon mély nyomot, egyfajta fájó sebet hagyott maga után a haranglábi megkérdezettek emlékeiben. Olyan sebeket, amelyek már talán az évek múlásával begyógyultak, viszont a helyük még mai napig ott maradt az emberek lelkében.

Az ateista ideológiára épülő szovjet rendszer a településen lévő egyházi életre gyakorolt hatása a következő volt: megjelenésüket követően felforgatták és kifosztották a parókiát és három évig nem engedélyezték az alkalmak megtartását a templomban. Viszont ez nem szabott gátat sem az ige hirdetésében, sem pedig a hívek buzgóságában.

A munka megírása folyamán számos problémába ütköztünk. Az egyik és legfontosabb az volt, hogy a település története szinte egyáltalán nem kutatott, illetve nagyon kevés az a forrás, szakirodalom, ami rendelkezésükre állna e hiány pótlására. Végigjárva a Kárpátaljai Református Levéltárat, illetve Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Hivatalának Levéltárában szinte semmilyen információt nem találtam sem az egyházközségről, sem az elítélt munkaszolgálatosokról. Egy másik problémát az adatközlők előrehaladott életkora jelentett

Ennek ellenére összességében még is elmondható, hogy a munka betekintést enged nyerni a település történetének ezen időszakába. A munka célja egy átfogó kép kialakítása volt arról, hogy miként alakult ki az általunk vizsgált településen a szovjet rendszer. Mindezt a levéltári források felkutatásával, interjúk készítésével, valamint a szakirodalom által nyújtott információk felhasználásával sikerült elérnem.

Резюме

Тема роботи: Розбудова радянської влади в селі Горонглаб. Мета: розробити всеосяжну картину про те, як вплинуло на життя селян вхід радянської влади .

Бакалаврська робота складається із чотирьох розділів. У першому розділі ідеться мова про вхід радянської влади у село Горонглаб, та про «маленький робот». Другий розділ показує нам створення та формування радянської системи. Розділ в основному базується на матеріалах Закарпатського обласного державного архіву. Третій розділ повністю описує примусову роботу на Донбасі. Розділ використовує метод oral history. У четвертому розділі описується історія Горонглабської реформатської церкви.

Можна зробити такі висновки: що після того, як радянські солдати з'явилися в даній місцевості, відразу ж почався формуватися жорстокий, людських життів нещадний метод радянської влади. Більшість жертв цієї безлюдної системи, походить від примусової роботи на Донбасі та від «маленькій робот» .

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

PUBLIKÁLATLAN FORRÁSOK

1. KTÁL, P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.
2. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 1. od. zb. 1-18.
3. KTÁL, P-994. fond, 1. opisz, 2. od. zb. 1.

FORRÁSGYŰJTEMÉNYEK, ADATBÁZISOK

4. *Kárpátaljai településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941)*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1996.
5. *Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880 – 1941)*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 2000.
6. Málenyikj robot. Áldozatok. Forrás: http://www.kmf.uz.ua/mr/4_nevek_bereg.html#haranglab, 2016. 04. 25.

ADATKÖZLŐK

7. Baranyi András (1931), haranglábi volt munkaszolgálatos, az interjú készítésének időpontja: 2016. 03.04, illetve 2017. 04.10.
8. Baranyi Béla (1928), haranglábi volt munkaszolgálatos, az interjú készítésének időpontja: 2016. 03.04.
9. Baranyi Béla (1933), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
10. Baranyi Ibolya (1941), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
11. Baranyi Júlia (1934), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
12. Baranyi Olga (1935), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
13. Estók Róza (1934), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
14. Gál Irén (1925), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
15. Karkuska Irén (1934), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
16. Lévi Ilona (1931), haranglábi lakos, az interjú készítésének időpontja: 2017. 04.10.
17. Gerő Balázs (1927), haranglábi volt munkaszolgálatos. az interjú készítésének időpontja: 2016. 03.04.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

18. BARANYI Béla: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest,2009.
19. BOGNÁR Zalán: *Civilek tömeges deportálása szovjetunióbeli kényszermunkára a trianoni Magyarország területéről*. In: BOGNÁR Zalán (szerk.): „Itt volt a végállomás” *Halálos áldozatokkal járó német- és magyarellenés tevékenységek a Kárpát-medencében 1944-1949*. Kontraszt Plusz Kft, Pécs, 2015.

20. BOTLIK József- DUPKA György: *Ez hát a hon...* Mandátum-Universum, 1991.
21. BOTLIK József: *EgestasSubcarpathica. Adalékok az Északkeleti- Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez.* Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000.
22. BOTLIK József: *Gát.* Száz magyar falu könyvesháza, Budapest, é. n.
23. BOTLIK József-DUPKA György: *Magyarlakta települések Ezredéve Kárpátalján.* Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.
24. BRENZOVIĆ László: *Kárpátalja terület, 1939.március- 1944.október.* In: BARANYI Béla: *Kárpátalja.* Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest,2009.
25. Czébely Lajos: *Visk története.* Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002.
26. CSANÁDI György: *Sorfordító évek sodrásában.* PoliPrint, Ungvár, 2004.
27. DUPKA György: *Autonómia-törekvések Kárpátalján.* Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 2004.
28. DUPKA György – Alekszej Korszun: *A „Malenykij Robot” dokumentumokban.* Intermix Kiadó, Ungvár- Budapest, 1997.
29. DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944-1991).* Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.
30. DUPKA György: *Egyetlen bűnük magyarságuk volt.* Patent- Intermix, Ungvár- Budapest, 1993.;
31. DUPKA György: *Halottaink 1944–1959.* Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.
32. FEDINEC – VEHES (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra.* Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
33. FEDINEC Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944,* Fórum Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó, Galáta–Dunaszerdahely, 2002.
34. FODOR Gusztáv: *A Kárpátaljai református egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában.* In: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában.* Beregszász, 2016.
35. Fritz PEYER-MÜLLER: *„A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között-kitekintéssel a jelenre”.* Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya. Budapest, 1994.
36. KOVÁCS E: *Élőlátók.* Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993.
37. LUKJANYENKO Szergej Vasziljevics: *Ugrás az űrbe.* Metropolis Media, Budapest, 2009.
38. MOLNÁR D. Erzsébet: *A kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet rendszer kiépítésének idején.* in MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István: *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában.* Beregszász, 2016.
39. MÓRICZ Kálmán: *Nagydobrony.* Mandátum Kiadó, Beregszász – Budapest, 1995.

40. OFICINSZKIJ Román: *Kárpátontúli Ukrajna agrárpolitikája*. In: Fedinec – Vehes (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
41. OFICINSZKIJ Román: *Kollektivizálás*. In: Fedinec – Vehes (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
42. OFICINSZKIJ Román: *Munkaerő-toborzás a Donbászra*. In: Fedinec – Vehes (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
43. PIVÁROSI István: *Barangolások Kárpátalján*. Palatinus, 2010.
44. SZABADI István (szerk.): *Itt viharzott át felettünk I. kötet – Református lelkész-önéletrajzok Kárpátaljáról és Partiumból*. Tiszántúli Református Egyházkerület és Kollégium Levéltára, Debrecen, 2008. 151.
45. SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya: „Amiről sokáig beszélni sem volt szabad.” *Lapok Nagybereg meg nem írt történelméből*. In: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában*. Beregszász, 2016.
46. VEHES Mikola – MOLNÁR D. István – OSZTAPEC Jurij – OFICINSZKIJ Román – TOKAR Marian – FEDINEC Csilla – CSERNYICKÓ István: *Kárpátalja Évszámokban (1867-2010)*. Hoverla Kiadó, Ungvár, 2011.
47. ДОВГАНІЧ О. Д. – ХЛАНТА О. В. Переслідування молоді за втечі зі шкіл ФЗН та за антирадянську пропаганду у військових частинах. Реабілітовані історією. Закарпатська область. Ред. кол. під кер.: РІЗАК, І.М. ВАТ «Видавництво Закарпаття», Ужгород, 2003.
48. История городов и сёл Украинской ССР. Закарпатская область. Институт историм Академим наук УССР, Киев, 1982.

INTERNETES FORRÁSOK

49. FODOR Krisztina: *A beregi református egyházmegye rövid története*. <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/Fodor%20Krisztina.pdf>, 2017. 05. 10.
50. SZABÓ József János: *Az Árpád- vonal. A magyar királyi honvédség védelmének rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940-1944.* Forrás: <http://www.zmne.hu/tanszekek/Hadtortenelem/konyv/arpadvonal.htm>, 2016.03.07.
51. SZIJÁRTÓ M. István: *A mikrotörténelem*. In: BODY Zsombor – Ö. KOVÁCS József: *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Elérhető: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevetesz_a_tarsadalomtortenetbe/ch05s04.html, 2017. 05. 22.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: Málenkij robotra elhurcoltak névsora

Список депортированных в концлагерь Маглинских

№ п/п Имя фамилия, год рождения Место рождения Место депортации Место освобождения

№	Имя фамилия, год рождения	Место рождения	Место депортации	Место освобождения
1	Милин Тарас Иванович	Татарстан 1904	Татарстан	Маглин
2	Милин Тарас	Татарстан 1904	"	Маглин
3	Берманов Соколов	Татарстан 1912	"	Маглин
4	Берманов Тарас	Татарстан 1909	"	"
5	Берманов Тарас	Татарстан 1909	"	"
6	Милин Тарас	Татарстан 1924	"	"
7	Александров Александр	Татарстан 1907	"	"
8	Калибин Соколов	Татарстан 1914	"	"
9	Тарас Тарас	Татарстан 1911	"	"
10	Калибин Тарас	Татарстан 1925	"	"
11	Берманов Александр	Татарстан 1910	"	"
12	Милин Милин	Татарстан 1909	"	"
13	Александр Александр	Татарстан 1910	"	"
14	Милин Тарас	Татарстан 1909	"	"
15	Берманов Тарас	Татарстан 1909	"	"
16	Берманов Тарас	Татарстан 1902	"	"
17	Берманов Тарас	Татарстан 1920	"	"
18	Тарас Тарас	Татарстан 1924	"	"
19	Милин Тарас	Татарстан 1903	"	"
20	Берманов Тарас	Татарстан 1904	"	"
21	Берманов Тарас	Татарстан 1908	"	"
22	Милин Милин	Татарстан 1904	"	"
23	Берманов Тарас	Татарстан 1905	"	"
24	Тарас Тарас	Татарстан 1909	"	"
25	Калибин Тарас	Татарстан 1904	"	"
26	Берманов Тарас	Татарстан 1909	"	"
27	Берманов Тарас	Татарстан 1909	"	"
28	Берманов Тарас	Татарстан 1926	"	"

Forrás: KTÁL. P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

1. sz. melléklet: Málenkij robotra elhurcoltak névsora

№	Имя - фамилия имени, отчества	даты рождения	даты наступления на фронт	даты смерти	даты похорон	даты похорон
29	Тенге Л. Топоров	1926	1942	1944	1944	1944
30	Кудряков Р. Топоров	1902	1942	1944	1944	1944
31	Зиман Фел	1924	1942	1944	1944	1944
32	Андрея Томел	1904	1942	1944	1944	1944

Forrás: KTÁL. P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

1. sz. melléklet: Málénykij robotra elhurcoltak névsora

Список, сделанный на основании данных из Японии

Список

Список, сделанный на основании данных из Японии

№	Имя	Место рождения	Дата рождения	Место захвата	Дата захвата	Статус
1	Иван Иванович	Япония	1913	Япония	1943	Неизвестно
2	Михаил Михайлович	Япония	1923	Япония	1943	Неизвестно
3	Сергей Сергеевич	Япония	1910	Япония	1943	Неизвестно
4	Владимир Владимирович	Япония	1905	Япония	1943	Неизвестно
5	Иван Иванович	Япония	1902	Япония	1943	Неизвестно
6	Иван Иванович	Япония	1923	Япония	1943	Неизвестно
7	Фролов Фролов	Япония	1921	Япония	1943	Неизвестно
8	Степан Степанович	Япония	1922	Япония	1943	Неизвестно
9	Андрей Андреевич	Япония	1919	Япония	1943	Неизвестно
10	Фролов Фролов	Япония	1904	Япония	1943	Неизвестно

Forrás: KTÁL. P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

1. sz. melléklet: Málennykij robotra elhurcoltak névsora

Имя и фамилия русского	Место рождения год и место	Место захвата год и место	Место захвата год и место	Примечание
Иван Соколов	Япония 1920	Япония 1920	3.7.	неизвестно
Иван Суменов	Япония 1920	Япония 1920	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1919	Япония 1919	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1901	Япония 1901	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1913	Япония 1913	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1914	Япония 1914	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1923	Япония 1923	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1906	Япония 1906	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1923	Япония 1923	3.7.	неизвестно
Иван Мом	Япония 1920	Япония 1920	3.7.	неизвестно

1. sz. melléklet: Málennykij robotra elhurcoltak névsora
 Forrás: KTÁL. P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

1. sz. melléklet: Málénykij robotra elhurcoltak névsora

Имя	Год рождения	Год ареста	Место ареста	Примечание
Иван Иванович	1913	1941	Лагерь	Умер
Петр Иванович	1920	1941	Лагерь	Умер
Сергей Иванович	1913	1941	Лагерь	Умер
Александр Иванович	1921	1941	Лагерь	Умер
Иван Иванович	1919	1941	Лагерь	Умер
Иван Иванович	1911	1941	Лагерь	Умер
Иван Иванович	1925	1941	Лагерь	Умер
Иван Иванович	1926	1941	Лагерь	Умер

Forrás: KTÁL. P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

I. sz. melléklet: Máleny kij robotra elhurcoltak névsora

1	Máleny Székely	Japán	Japán			
2	Máleny Székely	Japán	Japán			
3	Székely Codo	Japán	Japán			73
4	Jelentés a név- székely névsora	Méleny névsora névsora	Méleny névsora névsora	Méleny névsora névsora		И. Székely
28	Székely Pál	Japán 1901	Japán 1901			И. Székely
29	Máleny Székely	Japán 1913	Japán 1913			И. Székely
30	Székely Pál	Japán 1913	Japán 1913			И. Székely
31	Székely Pál	Japán	Japán			
32	Székely Pál	Japán	Japán			

Forrás: KTÁL. P-14.fond, 1. opisz, 220. od. zb. 70-75.

4. sz. melléklet: A kép a 12 haranglábi munkaszolgálatost ábrázolja

Forrás: Gerő Balázs magántulajdona.

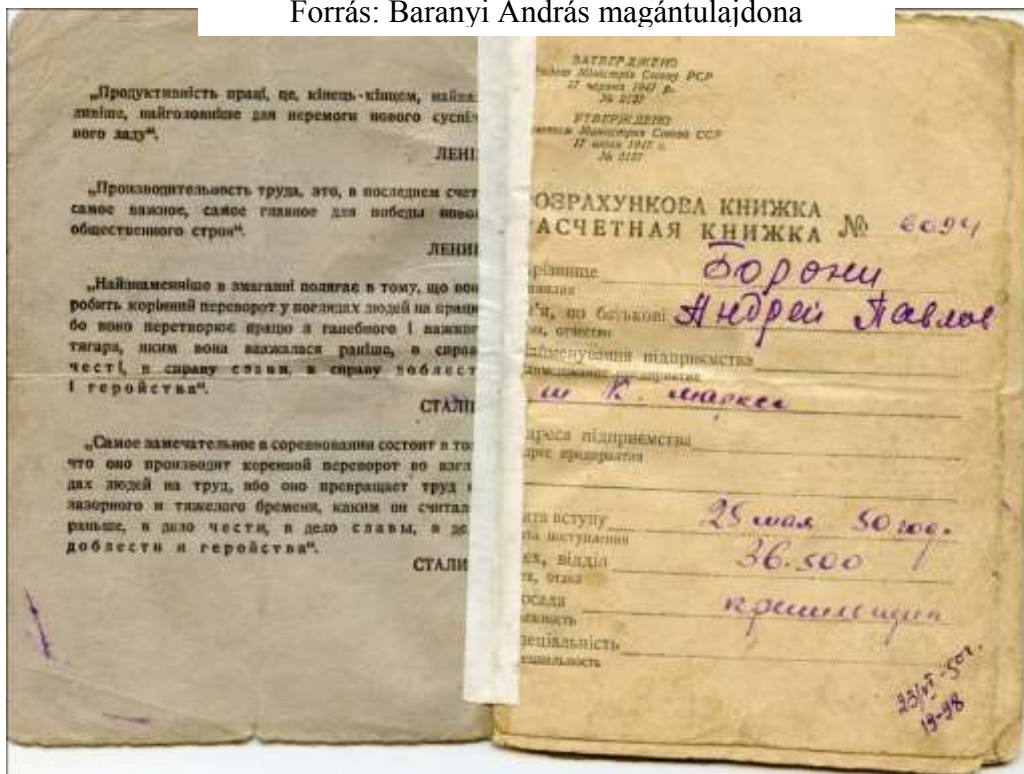

A fenti kép hátoldala

5. sz. melléklet: Elszámolási könyv első fedőlapja

Forrás: Baranyi András magántulajdona

Az elszámolási könyv első oldala

Az elszámolási könyv lapjai

Розрахунковий лист Расчетный лист № 104					Розрахунковий лист Расчетный лист № 104				
Назва Примітка	Дат. кварт. число	Сума Словами Руб. К.	Видрахунок Указание	Сума Словами Руб. К.	Назва Примітка	Дат. кварт. число	Сума Словами Руб. К.	Видрахунок Указание	Сума Словами Руб. К.
По зарплатной листке По сдельной оплате По премиальной Оклад По отпуск., отпуск. Получено Итого: (сумма)			Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день	280 руб. 400 к.	По зарплатной листке По сдельной оплате По премиальной Оклад По отпуск., отпуск. Получено Итого: (сумма)			Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день	
Денежные выплаты За выполненную работу За отпуск, больн. За время отпуска За время болезни За время отпуска За время болезни			Резерв Итого Видрахунок Указание		Денежные выплаты За выполненную работу За отпуск, больн. За время отпуска За время болезни За время отпуска За время болезни			Резерв Итого Видрахунок Указание	
За дни отсутствия на работу по уважитель- ным причинам			Начислено за отсут- ствием Итого	152	За дни отсутствия на работу по уважитель- ным причинам			Начислено за отсут- ствием Итого	
Итого (Итого) Остаток на предыду- щий день Итого начислено Итого выдано			Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день		Итого (Итого) Остаток на предыду- щий день Итого начислено Итого выдано			Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день	

Az elszámolási könyv lapja és hátoldala

Розрахунковий лист Расчетный лист № 104				
Назва Примітка	Дат. кварт. число	Сума Словами Руб. К.	Видрахунок Указание	Сума Словами Руб. К.
По зарплатной листке По сдельной оплате По премиальной Оклад По отпуск., отпуск. Получено Итого: (сумма)			Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день	
Денежные выплаты За выполненную работу За отпуск, больн. За время отпуска За время болезни За время отпуска За время болезни			Резерв Итого Видрахунок Указание	
За дни отсутствия на работу по уважитель- ным причинам			Начислено за отсут- ствием Итого	
Итого (Итого) Остаток на предыду- щий день Итого начислено Итого выдано			Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день Остаток на предыду- щий день	

1. Администрация предприятия обязана не позднее 5-ти дней после окончательного приема на работу выдать рабочему расчетную книжку.

1. Администрация предприятия обязана не позднее 5-ти дней после окончательного приема на работу выдать рабочему расчетную книжку.

2. Расчетная книжка записи забирается у рабочего и подается администрации в таких случаях для записи расчетов по заработной плате, для снятия про акту уклоня.

После внесения записи книжка обязательно возвра-
щается рабочему. При этом после записи расчетов по заработной плате книжка должна быть возвра-
щена рабочему не позднее чем за два дня до выдачи зарплаты.

2. Расчетная книжка после хранения у рабочего не представляется администрации в следующих случаях:
для записи расчетов по заработной плате, для снятия об изменении условий труда.

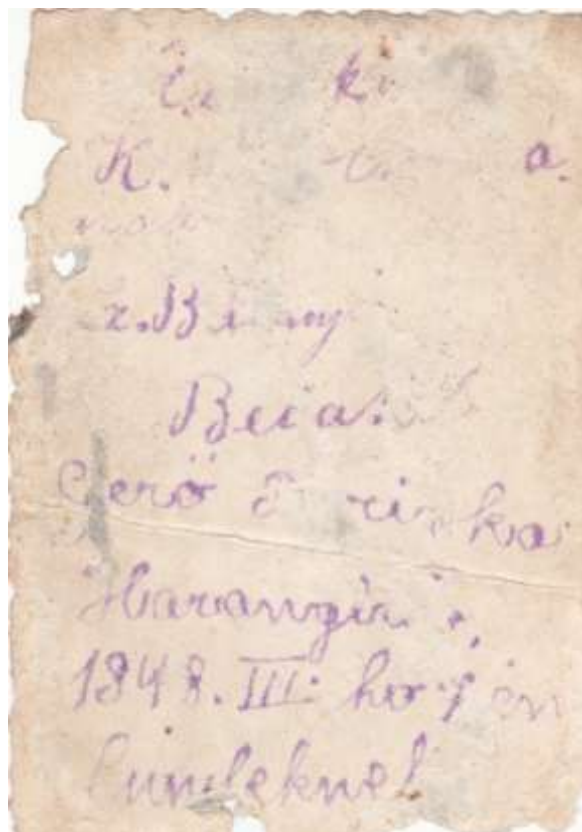
После внесения записи книжка обязательно возвра-
щается рабочему. При этом после записи расчетов по заработной плате книжка должна быть возвра-
щена рабочему не позднее чем за два дня до выдачи зарплаты.

3. Расчетная книжка является документом, свидетель-
ствующим о размере заработной платы рабочего.

6. sz. melléklet: A kép Baranyi Bélát, egykori munkasz

A 4. sz. melléklet hátoldala

Forrás: Baranyi Béla magántulajdona

6. sz. melléklet: Baranyi Bélát, illetve más munkaszolgálatosokat ábrázol a kép

Forrás: Baranyi Béla magántulajdona

6. sz. melléklet: A kép Baranyi Bélát, egykori munkaszolgálatost ábrázolja

Forrás: Baranyi Béla magántulajdona

A 6. sz. melléklet hátoldala

Így már hi abt. ...
a ...
a ...
...
...

6. sz. melléklet: A kép Baranyi Bélát, egykori munkaszolgálatost ábrázolja

Forrás: Baranyi Béla magántulajdona

A 6. sz. melléklet hátoldala

Emlekiül
ajo süleimnek
Donbändöl.

6. sz. melléklet: A kép Baranyi Bélát, illetve még két munkaszolgálatost ábrázol

Forrás: Baranyi Béla magántulajdona

NYILATKOZAT

Alulírott, Hajdu Edit IV. évfolyamos történelem szakos hallgató, kijelentem, hogy jelen dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátalja Magyar Főiskolán, a Törtélem és Társadalomtudományi Tanszéken készítettem, történelemtanári diplomám megszerzése céljából.

Kijelentem, jelen dolgozatom sem más szakon, sem más intézményben korábban nem védtem meg, az saját kutatásom és munkám eredménye és csak hivatkozott forrásokat használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Apáczai Csere János Könyvtár kéziratárába kerül elhelyezésre és azt helyben használatra bárki megnézheti.